O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ • Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2001-yil, 16-mart • N12 (3602)

ЯНА ШУЪЛАЛАРДАН ҚАМАШМОҚДА КЎЗ,
ЯНА ДИЛДОРЛИКНИНГ ФУРСАТИ ЕТДИ!

НАВРЎЗ ТАШРИФИ

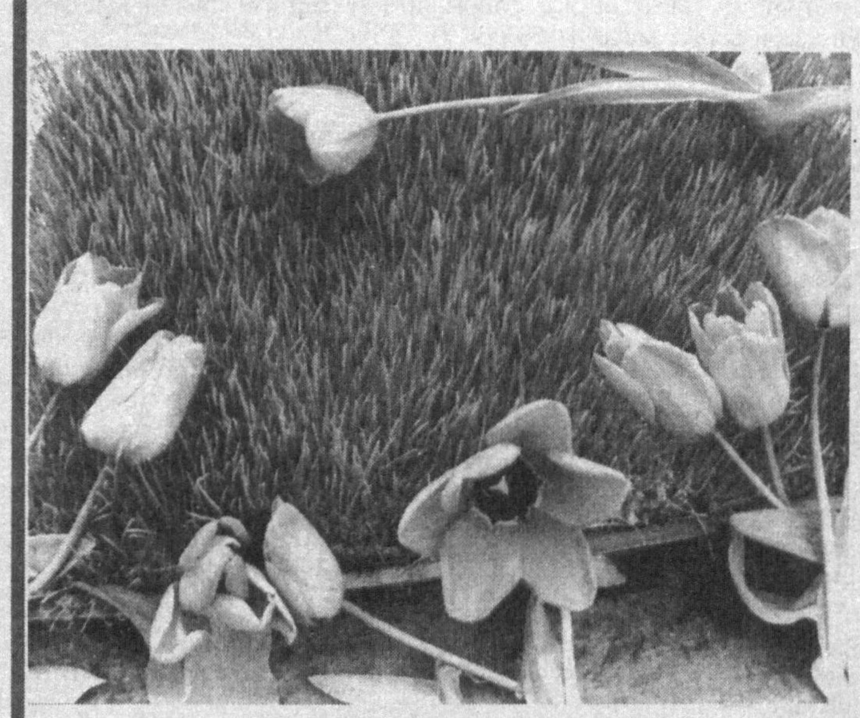

Кечаги кунгача чўзилган қиш совуғи ўрнини кўкламга бўшатиб берди. Яшиллик кўзга иссиқ босилади. Дов-дарахтлар бутоғини безаб турган оқ ва пушти гуллар кўнгилда жаранглаб акс-садо таратаётгандек гўё.

"Зерикарли қишни баҳор нафаси ҳайдади, мусаффо баҳор яна ўз ҳукмига кирди", дея таърифлайди Юсуф Хос Ҳожиб Наврўзни. Асрлар ўтаверади, замон ўзгараверади, аммо фасл кўринишлари, инсон табиати ўша-ўша...

Учинчи мингйилликнинг биринчи Наврўзи. Техника асрида, ахборот асрида одамзод бир зум тин олади ва бу ёруғ жаҳонда Ҳақнинг ўзи яратган табиатдан-да аълороқ кашфиёт йўқлигига амин бўлади.

Қушлар чуғур-чуғурига қулоқ тутинг. Булбулнинг тонг саҳардаги нолиши қайси бастакор хаёлига келибди дейсиз! Ўша соҳир нолаларни нота қоғозига тушириб бўлармикан? Ёки сойлар шалдираши сизга жаннат маъвосини эслатмайдими? Ранг, табиат мусиқаси, турли-туман махлуқотнинг уйқудан уйғониб, ҳаракатга келиши — барчаси қўшилиб Наврўз аталмиш айём қиёфасини белгилайди.

Улуғ шоир Ҳайдар Хоразмий "Гул ва Наврўз" асарида тараннум қилгани каби:

Чаманлар бўлди жаннатдин
намудор,
Очилди гул, сочилди мушки
томор.
Янги йилнинг бошида рўзи
Наврўз,
Садафдин чиқа бир дурри
шабаррўз.

"Дурри шабаррўз" — кечаси ял-ял товланадиган дур экан. Алалхусус, Қуёшнинг таваллуд куни, яъни кундузу кечанинг тенглиги ўзгача бир ҳикматга, сир-синоатга эга. Демак, Наврўз қиш бўйи сокин тортган кўнгил гўшаларига ёғду сочиб, бизни ўша хотиржамликдан мосуво қилади.

Йўқ, анвойи ранглар кўзни толиқтирмайди. Табиат ўз ҳусн-тароватини ила нималаргадир имо қилаётгандек худди. Гўё идрок англаб етолмайдиган, ақл чамалашга ожиз нимадир бизга тобора яқинлашиб келаётгандек.

Ҳиссиёт сўзга айланмайди. Туйғулар сўзлардан-да каттадирлар. Ҳақ Наврўз чоғида ҳамма ашёда тажалли этади. Кўнгил ажиб бир завқу шукуҳ ила ошино тутинади. Ассалом, мусаффолик! — дейсиз ва жавоб тариқасида турфа гуллар ифор таратадилар, осмон зангори тусга киради, қудуқлар сувига ширин таъм инади.

Алҳол, яшариш фасли, ғуборлардан покланиш фасли — Наврўз яқинлашиб келмоқда. Наврўзи оламнинг илк қадам товушини эса юрагимиздан эшитамиз.

Серқуёш минтақамизга ташрифинг муборак, эй хислатли айём!

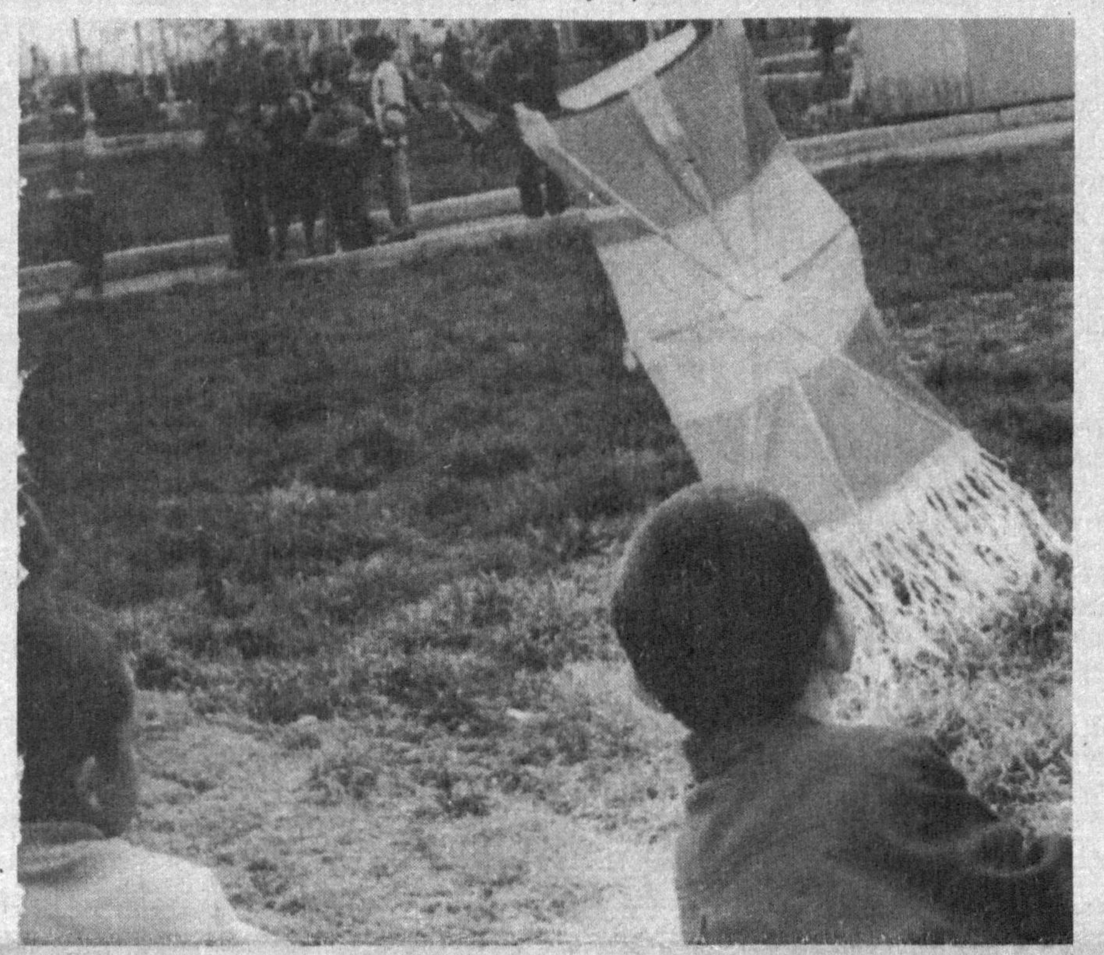

СОҒИНЧ

Шафақларда қалқийди чирой,
Дилдан гина ғам қувилади.
Доғларини қирқиб ташлар ой,
Севгим — ҳилол қўшиқ бўлади.
Новдаларга қўниб тургай сўз,
Келгил жоним,
соғиндим Наврўз!

Жамолингга тутқун бўлар у,
Ўксиб-ўксиб йиғлагай осмон.
Ҳолсизгина чекинар қайғу,
Ёр солланиб келгани замон,
Авжи баланд муножот, феруз,
Келгил жоним,
соғиндим Наврўз!

Инграб турар дилимда минг уд,
О, ёримни қўмсайман ёмон.
Лол қотади кўксимда сукут,
Бошин эгар у ҳам сен томон.
Сен-да ёлғиз, мен-да бир ёлғиз,
Келгил жоним,
соғиндим Наврўз!

Ислом АҲАД

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Бадиий академиянинг халқаро "АРТ-ҲАМРОҲ" корхонаси "XXI аср — ўзбек рангтасвир ва халқ амалий санъати тикланиш даври" деб номланган тадбир ўтказди. Тадбирда корхона директори А.Солиҳов "АРТ-ҲАМРОҲ"нинг фаолияти ва мақсадлари ҳақида сўзлади.

Академиянинг "Либос" маркази дизайнерлари янги либосларини намойиш қилдилар. Санъат усталарининг чиқишлари тадбирга файз бағишлади.

Т.РЎЗИМАТОВ

* * *

Модалар соат кафгиридан ҳам илдамроқ қадам ташлаётган замонда либослар кўргазмаси очилибди, деб бировни ҳайратга солиш қийин. Дунёнинг исталган бурчагида ҳар куни ўнлаб ана шундай кўргазмалар ташкил этиб турилибди. Бироқ 1-15 март кунлари Республика амалий санъат музейида намойиш этилган либослар ҳаммада қизиқиш уйғотди. Ҳайратга ошно этган, жозибали бу кийимларнинг ижодкори, тикувчи Тожихон Мусаева.

"Дунё кезган либослар" деб номланган кўргазмани Маданият ишлари вазирлигининг Халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-услубият маркази, "Ўзбекрақс" бирлашмаси ва Амалий санъат музейи уюштирди.

Салкам ярим асрдирки, Тожихон Мусаева ўзбек санъати, санъаткорлари учун кийим тикади. Мукаррама Турғунбоева, Қундуз Миркаримова, Тамарахоним каби ўнлаб рақсимиз маликалари билан биргаликда бу либослар дунё кезди. Миллий ўзлигимизни жаҳонга кўз-кўз қилди.

У.ДОЛИЕВА

* * *

Камолиддин Беҳзод номидаги Миллий рассомлик ва дизайн институтида талабалар асарлари кўргазмаси ташкил этилди. Кўргазма асосидаги танловда дастгоҳли рангтасвир бўлими талабаси Анвар Шодиевнинг "Тақдир" асари биринчи ўринга сазовор бўлди.

Д.СУЮНОВА

ОФАРИН АЙТМОҚ ШАРАФИ

Баҳор ва гўзаллик, қут-барака, тўкинлик, фаровонлик рамзи бўлмиш қутлуғ Наврўзи олам нафаси уфуриб турган айни дамларда юртимиз яна бир катта тантананинг гувоҳи бўлди. Пойтахтимизнинг муҳташам "Халқлар дўстлиги" саройига тўпланган жамоатчилик вакиллари йилнинг энг яхши ижодкорларини карнай-сурнай садолари остида кутиб олдилар.

Бундан бир йил аввал ижодий жамоатчилик ташаббуси ва Президентимизнинг қўллаб-қувватлаши билан ташкил этилган "Офарин" — йилнинг энг яхши ижодкори" танлови совриндорлари илк бор айнан шу саройда тақдирланган эдилар. Бу йил адабиёт, санъат, матбуот, кино, театр, радио ва телевидение, мусиқа ва рассомлик санъати соҳаларида самарали фаолият кўрсатаётган ўнлаб истеъдод соҳибларидан йигирма биттаси "Офарин" мукофотининг совриндори бўлди.

Саройга йиғилган санъат ва маданиятимиз ихлосмандлари, зиёлилар фақат мукофот соҳибларинигина эмас, номзодлари кўрсатилган барча ижодкорларни ҳам чин дилдан олқишладилар. Зотан, мамлакатимизнинг шундай нуфузли мукофотига номзод сифатида кўрсатилишининг ўзи ҳам ижодкор меҳнатининг эл-юрт томонидан муносиб баҳоланиши ва эътироф этилишидир. Номзодларнинг барчаси ижод соҳасида бир-биридан кам эмас, гап фақат бу гал омад кимга кулиб боққанида. Очиғини айтганда, тадбирга йиғилганлар ҳаяжони мукофот соҳибларининг қувонч ва ҳаяжонларидан кам бўлгани йўқ. Ҳар бир ижодкорга мукофот топширилаётган вақтда янграган қарсаклару олқишлар уларнинг машаққатли меҳнатлари қадрини топаётганидан далолатдир. Шу ўринда "Офарин" мукофотининг лауреати, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Одил Ёқубовнинг: "Мен ўйлайманки, ўз адабиёти ва санъатини шундай юксак қадрлайдиган эл ва унинг Юртбошиси ҳеч қачон кам бўлмайди", деган сўзларини келтириш айни муддао деб ўйлаймиз.

Мукофотларни халқимизнинг ардоқли фарзандлари Абдулла Орипов, Саид Аҳмад, Зикир Муҳаммаджонов, Эркин Воҳидов, Ўткир Ҳошимов, Усмон Азимов, Ёқуб Аҳмедов, Гулчеҳра Жамилова, Фаррух Зокиров, Руфат Рисқиев, Баҳодир Жалолов, Абдуҳошим Исмоилов, Турсуной Содиқова, Баҳодир Йўлдошев, Рустам Қосимжонов, Наби Абдураҳмоновлар топширдилар. Атоқли шоиримиз Эркин Воҳидов Матназар Абдулҳакимга мукофотни топшираётиб айтган сўзлар ҳам қалблардан чуқур жой олди. "Сиз, — дедилар Эркин ака, — ҳазрат Навоий шеърияти йўлида ижод қилишга интилиб келаётган шоирларимиздансиз. Бу йўлда сизга зафарлар ёр бўлсин".

Таниқли ёзувчи Хуршид ДЎСТМУҲАММАД — "Бозор" романи, "Ҳижроним мингдир менинг" қисса ва ҳикоялар тўплами ҳамда "Озод изтироб қувончлари" китоби учун, Матназар АБДУЛҲАКИМ — миллий тафаккур ғоялари билан йўғрилган туркум шеърлари учун, Сафар БАРНОЕВ — "Менинг муаллимим" достони, ҳикоялар, шеърлар ва публицистик мақолалар туркуми учун, Одил ЁҚУБОВ — "Бир кошона сирлари" пьесаси учун, Иброҳим РАҲИМ — "Халқ сўзи" газетасида эълон қилинган мақолалари учун, Собир НАЗАРМУҲАМЕДОВ — "Чаёнгул" бадиий филми режиссураси учун, Баҳром ЁҚУБОВ — "Миллат қайғусидан, халқ дардидан яралган..." видеофилми режиссураси учун, Рифқат ИБРАГИМОВ — "Паримомо" бадиий филмини суратга олишдаги опера-торлик иши учун, Шуҳрат МУТАЛОВ — "Мен элимнинг юрагида яшайман" туркум видеофилмини суратга олишдаги операторлик иши учун,

Хайрулла САЪДИЕВ — "Алпомиш" бадиий филмидаги Тойчахон роли ижроси учун, Мадина МУХТОРОВА — кино ва телевидениеда яратган аёллар образлари туркумлари учун, Олимжон САЛИМОВ — Ёш томошабинлар театрида саҳналаштирилган "Боз-масхарабоз" спектакли режиссураси учун, Валерий ЦВЕТКОВ — Ўзбекистон рус драма театрида саҳналаштирилган "Ҳар тўкисда бир айб" спектаклидаги Крутицкий роли ижроси учун, Турсун ҚАЙИПНАЗАРОВА — Қорақалпоғистон давлат мусиқий театрида саҳналаштирилган "Ота тақдири" спектаклидаги Улжон роли ижроси учун, Муножот ЙЎЛЧИЕВА — мумтоз қўшиқларни юксак маҳорат билан ижро этганлиги ва санъатимизнинг хориждаги тарғиботи учун, Анвар ЭРГАШЕВ — янги қўшиқлар ва куйлар туркуми учун, Адиба ШАРИПОВА — юксак ижрочилик маҳорати учун, Жамол УСМОНОВ — "Руҳ ва хаёл" кўргазмасида намойиш этилган асарлари учун, Алишер НАРЗУЛЛАЕВ — Ғиждувон кулолчилик мактаби анъаналарини тиклагани учун, Холида КОМИЛОВА — Ўзбекистон миллий либоси дизайнини ривожлантиришга қўшган ҳиссаси ва аёллар учун миллий матолардан яратилган либослар тўплами учун йилнинг энг яхши ижодкори сифатида тақдирландилар. Шунингдек, тасвирий санъатимизга улкан ҳисса қўшиб келаётган кекса рассомларимиздан Абдулҳақ АБДУЛЛАЕВ "Санъатга бахшида умр" номинацияси бўйича "Офарин" мукофоти совриндори бўлди.

Барча совриндорларни муштарийларимиз номидан самимий қутлаймиз ва уларга ижодий баркамоллик тилаймиз.

Ғулчеҳра УМАРОВА

Суратлар муаллифи: Содиқ МАҲКАМОВ.

БУРЧ ДЕГАН ТУШУНЧА БОР...

Акс садо

"Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетасида чоп этилган "Озод Ватан одами" мавзуидаги давра суҳбатини қизиқиб ўқиб чиқдим. Ва бу борада менда ҳам баъзи мулоҳазалар туғилди.

Бунга кўпроқ телевидениеда намойиш этилган "Замонамизнинг ёш қаҳрамони" кўрсатуви сабаб бўлди. У бекободлик ёш спортчи, 10 яшар жаҳон чемпиони тўғрисида. Кўрсатув муаллифи спортчининг қилаётган ишлари, кундалик машғулотлари ҳақида ҳикоя қилиб, пировардида "мана, замонамизнинг қаҳрамони" деган якдил хулосани томошабинлар ҳукмига ҳавола этди.

Кўрсатувдан сўнг, "қаҳрамон" истилоҳининг салмоғи хусусида ўйлаб қолдим. Замонамиз қаҳрамони даражаси юксак бўлиши керак назаримда. Тўғри, бугунги кунда юртимиз равнақи, фаровонлиги, обрў-эътибори учун фидоийлик, жонбозлик кўрсатаётганлар кўп. Уларни "юртимиз фахри" дейлик, "мамлакатимиз фидоийси" дейлик. Лекин ҳар бирини ўша кўрсатувдаги сингари замонамиз қаҳрамони деб атайверсак, "қаҳрамон" деган улуғ тушунчани жўнлаштириб қўймаймизми? Қолаверса, Ватан, халқ олдидаги бурч деган тушунча бор. Юрт учун қилаётган ҳар бир ишимиз унинг олдидаги оддий фарзандлик бурчимиз-ку ахир.

Адабиётдаги "бугунги кун қаҳрамон"и эса алоҳида масала. Унинг ўзига хос мезонлари мавжуд.

"Замонамиз қаҳрамони" ёшлар учун идеал тушунча бўлиб қолиши керак. Ёшлар унга интилиб яшасин. "Мен бир куни албатта қаҳрамон бўламан" деган орзу ниш урсин улар қалбида. Қаҳрамонликнинг қолипи бўлмайди. "Сен фалон-фалон ишни қилсанг, қаҳрамон бўласан" дейишнинг ўзи мантиқсизлик. "Лисон ут-тайр"даги ўттиз қуш (симурғ)ни эсланг. Улар идеал (симурғ)ни, агар таъбир жоиз бўлса, қаҳрамонликни излаб йўлга тушишади. Охир-оқибат, манзилга етиб қарашсаки, излаганлари ўзларида экан. Ёшлар ҳам, назаримда, шундай. Интилишса, бир куни кутилмаган томондан қаҳрамон бўлиб қолишганини сезмай қолишади.

Асқар ШОКИР

"НУҲ УМРИЧА БЎЛСИН ҲАЁТИНГ..."

Қувончак газетхондан хат

Жарақ-жарақ пул санашни ўрганган, аммо Навоийдан бирор сатр билмай мактабни битираётган баъзи ёшларга ачинаман. Шахсан мен бундай ёшлар феъл-атворидаги қусурларни улуғларимиз асарларини ўқимасликдан, тушунмасликдан деб биламан. Ўзим эса улуғ шоир асарларини теран тушунмасам-да, мустақил ўқиб, фикрларимни қоғозга туширишга ҳаракат қиламан.

Кейинги вақтларда баъзиларда ташқи кўринишга зўр бериш ҳисси кучайиб кетди. Бундайлар янги чиққан кийим-кечак ёки матонинг фалон пуллигига оғринишмайдию, китоб, газета, журналга келганда "қийналишади". Шундайларни кўрганда ҳазрат Навоийнинг қуйидаги сатрлари ёдимга тушади.

Одам ўлғон зеби зоҳирдан демас,
Кимки ондин фахр этар одам эмас.

Ўша башанг кийинган, Яссавий бобомиз иборасида айтганда, "турлик турлик еганлар" бирорта ҳадисни ёддан билармикан. Билишмайди. Билишса ҳам амал қилишмайди. Айримларимиз, шахсий, оилавий манфаатлар баҳона ўн марта бўлса-да тегишли муассасаларга боришга вақт топамиз. Аммо боқувчиси йўқ қўшни кампирнинг ҳолидан хабар олмай қўйдик, деб на ўзимизни, на ўзгаларни безовта қилмаймиз. Шундай дамларда ҳам аллома шоиримизнинг ўзгалар ҳолидан огоҳ бўлишга даъваткор сатрларини эслаш лозим. Зеро, фақат ўзини, оила, бола-бақрасини ўйлаган билан киши узоққа боролмайди.

Агар ўлса ҳикматга илтифотинг,
Ки, Нуҳ умрича бўлсин ҳаётинг.

Мен ҳаётимда кўп мушкул саволларга ҳикматлардан жавоб топганман. Ҳаётни китобга, китобни ҳаётга таққослаб ҳақиқатни англашга интилдим. Билдимки, айрим ёшларимиз-нинг жиноят йўлига кириб кетаётганлари, маънавий саёзлиги китоб ўқимасликларидан. Аксинча, тўртинчи сатри ўн марта такрорланадиган енгил-елпи қўшиқларга уларда рағбат топиладики, мен бунга ачинаман. Кимнинг ҳикматларга, олтин меросимизга илтифоти бўлса, ҳазрат Навоий айтганларидек: "Ки, Нуҳ умрича бўлсин ҳаётинг" дейман.

Тоҳирахон БУРҲОНОВА
Андижон

“ОТ ЧОПИБ МАЙДОНДА ЧАВГОН ЎЙНАДИ...”

Қадимий ўйинларимиз тарихидан

Бобомерос миллий ўйинларимиз турли даврларнинг ижтимоий, бадиий-эстетик қарашлари замирида шаклланган. Аммо асрлар ўтиши билан уларнинг ижтимоий моҳияти ўзгариб, мазмуни, шакли ва анъаналари бойиб, такомиллашиб борган. Улар орасида янги давр руҳига жавоб бера олганларигина давом этиб келаётир. “Подачи” шундай ўйинлар сирасига киради. Маълумотларга қараганда, форишлик чўпонлар орасида “Подачи” ўйини яқин-яқингача ҳам ўйналган экан. Мол боқилаётган текис жойлар, қир-адирлардаги ўтлоқлар ўйин майдони вазифасини бажарган. Бунинг учун жундан юмалоқ тўп ясалиб, терининг ичига солинган, сўнгра тери жундан эшилган мустаҳкам ип билан яхшилаб тикилган. Бойсун атрофларида тўп фақат туя жунидан тайёрланар экан. Подачиларнинг таёғи эса ўйинда чавгон вазифасини ўтаган.

Ўйиннинг тартиби қуйидагича бўлган: икки томонда бир ярим қадам бўлган чуқурча қазилади. Бу дарвоза вазифасини ўтайди. Ўйиннинг шарти шуки, ўйинчи тўпни чавгони билан рақибининг дарвозасига тушириши лозим. Ёши улуғроқ чўпон мусобақага ҳакамлик қилган.

Жанубий вилоятларга илмий сафарларимиз чоғида бу ўйиннинг бошқача шакли ҳам борлиги аниқланди. Чунончи, Самарқанд вилояти Ургут туманида очиқ майдонга 2-3 қадам ҳажмида доира чизилади. Доира ичида учта иштирокчи қўлида чавгон ушлаб туради. Ташқарида ҳам шунча ҳужумчилар бўлади. Ўйин давомида ҳужумчилар коп-токни бир-бирларига тез ошириб, қулай фурсат топиб, доира ичидаги ҳимоя-чиларни чалғитиб, нишонни уриб йиқитишлари лозим. Ҳимоячиларнинг доира ичидан чиқиб кетишлари таъқиқланади. Хавфли ҳаракатларни такрорлаганлар ўйиндан четлатилади. Бу ўйин сўнгги йилларда қайта тикланиб, 1994 йили Форишда ўтказилган халқ ўйинлари Республика олимпиадаси дастуридан ўрин олди.

“Подачи” дастлаб чорвадорлар томонидан ўйналган бўлса, кейинчалик шакл ва услуб жиҳатидан такомиллашиб, бошқа касб эгалари ўртасида ҳам оммалашган. Қисқаси, “Подачи” — жамоа ўйини, майдон атрофидагиларга завқ-шавқ улашувчи ажойиб томошадир.

Бизнингча, “Чавгон” ҳам айнан шу “Подачи” ўйини негизида шаклланган. Замонлар ўтиши билан ўз йўналиши ва вазифасини бир қадар кенгайтириб, турли тоифадаги кишиларни жалб этган. Афсуски, бир вақтлар кенг оммалашган “Пойга”, “Кураш”, “Арқон тортиш” ўйинлари сақланиб қолган бўлса-да, “Подачи” бизнинг кунимизгача етиб келмаган.

Мумтоз шоирларимиз асарларида чавгон тўпи тугма, юлдуз, қуёш, ой ва осмон гумбазига ўхшатилади. Чавгон — эгри таёқнинг ўзи эса қизлар зулфига қиёсланади. Баъзи манбаларда эса чавгон деганда жаллоднинг адолатсиз шамшири, гўй сўзи шу шамшир билан ноҳақ кесилган бошларга ишора сифатида қўлланилган.

“Қобуснома” асарининг ўн тўққизинчи боби “Чавгон ўйнамоқ зикрида” деб номланади. Унда фарзандга агар чавгон ўйнамоқни истаса ҳар доим эмас, балки гоҳ-гоҳида ўйнаб туриши мумкинлиги айтилади. Ҳамма вақт ўйнаш одати яхшиликка олиб келмаслиги эслатилади ва “кўп кишилар бу ишда кўп балоларга учрабдурлар”, дейилади.

Демак, чавгон ўйини энг томошабоп бўлиши билан бирга, бирмунча қалтис ва ўйинчилар ҳаёти учун хавфлироқ ҳам бўлган экан. “Қобуснома”да чавгон ўйинининг тартиби, иштирокчилар сони, талаблари ва ўтказилиш муддатлари хусусида аниқ фикрлар баён этилган.

Мавлоно Лутфий ўзининг “Гул ва Наврўз” достонида чавгон сўзидан ажойиб ташбеҳлар яратган. Алишер Навоийнинг ҳам лирик, ҳам эпик асарларида жуда кўп ўйин ва томошалар атамалари учрайди, ташбеҳ бўлиб келади. Уларда ўйинчилар қиёфаси, сийрати чизиб берилган. Айниқса, шоирнинг лирик шеърларида гўй ва чавгон ўйини, улар билан боғлиқ атамалар кўп тилга олинади. Бир шеърида Навоий чавгон ҳақида шундай дейди:

От чопиб майдонда чавгон
ўйнади,
Халқ бошин гўй этиб, жон
ўйнади.

Ўн олтинчи аср Ҳирот миниатюра мактабининг номаълум рассоми томонидан чизилган “Чавгон ўйини” миниатюраси анча мукаммал чизилган. Ўйин ўтлоқда ўтказилмоқда. Чиройли нақшлар билан безак бериб ишланган дарвоза устунчалари ўйин қоидасига кўра майдоннинг икки чеккасига ўрнатилган. Суворийларнинг шиддат билан жанг қилаётгани уларнинг важоҳатидан кўриниб турибди. Майдон ўртасида асосан тўртта суворий коптокни эгаллаш учун жон-жаҳди билан кураш олиб бормоқда. Бошқалари уларни кузатган ҳолда навбат кутиб турганга ўхшайди. Майдон тўғрисидаги тепаликда эса ишқибозлар иккига бўлиниб, ўйинни томоша қилишмоқда. Ўнг томондаги тепаликда саккизта, чап томондаги тепаликда олтита мухлис ўйинни ҳаяжон ва бақириқ-чақириқ билан кузатаётгани тасвирланган. Ўйинчилар навқирон йигитлар. Суворийларнинг учқур тулпорлар устида ўзларини эркин тутиши уларнинг чавгонда маҳорати баландлигидан далолат бериб турибди.

Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Бобурнома”сида қайд этилишича, унинг аскарлари ва сарой аслзодалари “Чавгон”ни ҳинд тупроғида ҳам севиб ўйнашар экан. Улар орасида, айниқса, Ҳасан Яъқуббекнинг маҳорати Бобурга манзур бўлади. Шундан ҳам билса бўладики, Бобур замонида “Чавгон” махсус ўйингоҳларда ўйналган.

Ҳиндистон инглизлар томонидан забт этилгач, бу юртга улар билан бирга француз ва голландларнинг ҳам қадами етади... Шу тариқа Ҳиндистонда бўлиб қайтган бир гуруҳ инглиз тижоратчи ва амалдорлари “Чавгон”нинг ўз ватанларида ҳам ўйналишига эришадилар.

Бир нарсани унутмаслик керакки, халқ ўйинларининг мақсади аслида кишиларнинг ҳар томонлама соғлом ва чаққон бўлишларини назарда тутган. Замонлар ўтиши билан бу ўйинлар такомиллашиб, спортда дунёвий шуҳратни қўлга киритиш масаласи асосий ўринга чиқиб қолди.

XVII асрнинг иккинчи ярмида инглизлар “Подачи” ва “Чавгон” ўйинларини отсиз, чавгон-таёқсиз, яъни оёқ билан ўйнаш қоидасини кашф этишди. Бу кашфиёт тез орада халқаро майдонда ўз ўрнини топди.

Бу каби кашфиётлар XIX аср бошларида ҳам давом этди. Табиий муҳитни ва иқлим шароитини ҳисобга олган канадалик спорт билимдонлари бу каби ўйинларни муз устида ўйнаб кўришни таклиф этдилар. Ўтказилган тажриба эса бутун дунёда қўллаб-қувватланди. Шундай қилиб яна бир ҳосила — “хоккей” қисқа муддатда катта шуҳрат қозонди.

Шуниси ачинарлики, бундай кашфиётларнинг асл илдизи қаерда эканлиги доимо сир сақлаб келинди. Ёзма манбалар ҳам мазкур соҳани четлаб ўтди. Бу сирни очиш эса алоҳида тадқиқот талаб этади. Зеро, “Чавгон” ўйини узоқ асрлардан буён аждодларимизнинг жисмоний камолотида ўзига хос мактаб вазифасини ўтаб келган. Уларга маънавий, руҳий озуқа берган, илоҳий куч-қудрат ато этган.

“Чавгон”нинг халқаро майдондаги мавқеини оширишда бизнинг асримизда ҳам яхши ишларга қўл урилганлигини эътироф этмоқ даркор. 1984 йили от спортини равнақ топтириш мақсадида халқаро чавгон федерацияси расман ташкил этилди ва унинг биринчи президенти этиб аргентиналик Маркос Ураиго сайланди. Мана бир неча йилдирки, бу соҳада ҳар йили жаҳон ва қитъа биринчиликлари ўтказилиб келинмоқда.

Кейинги юз йилликда халқаро муносабатлар фаоллашуви натижасида ҳаётнинг барча жабҳаларида, жумладан, спорт соҳасида ҳам катта ўзгаришлар рўй берди. Бутун дунё бўйлаб футбол, баскетбол, бокс, регби каби замонавий спорт ўйинлари жадал суръатлар билан ривожлана бошлади. Халқаро миқёсда дунёвий спорт шуҳратини қўлга киритиш учун барча давлатларнинг вакиллари шу ўйинларни мукаммал эгаллаши шарт бўлиб қолди. Оқибатда чавандозлик ўйинларига эътибор сусайди. Шуниси ачинарлики, кўпгина миллий ўйинларимиз кейинги икки юз йил ичида халқимиз маданий ҳаётида ўз ўрнини йўқотди. Айниқса, шўролар даврида бу ўйинлар турмуш тарзимиздан сунъий равишда узоқлаштирилди. Узоқ асрлар мобайнида аждодларимизнинг байрам ва сайилларига файз қўшиб келган ўйингоҳу сайилгоҳлар бузиб юборилди, чавандозлик ўйинлари ўзининг тарихий-этнографик заминидан жудо бўлди. Чавандозлик ўйинларининг отадан болага, устоздан-шогирдга ўтиш анъанасига путур етди.

Шукроналар бўлсинки, Истиқлол шарофати туфайли бобомерос ўйинларимизни тиклаш ва ривожлантириш ишларига эътибор берила бошланди. Жиззах вилояти Фориш тумани Қизилқир сайилгоҳида икки марта миллий ўйинлар олимпиадаси ўтказилди. Ҳозирда ҳар икки йилда бир марта ўтаётган “Алпомиш ўйинлари” Республика фестивали яхши натижалар бермоқда.

Сўнгги йилларда миллий курашимизни дунё тан олди. Ўзбек кураши дунёга ўз қиёфаси, ўзбекона атамалари билан кириб боргани ғоятда қувонарлидир. Эндиликда ўтмишда ҳарбий-жисмоний санъат даражасига кўтарилиб, кейинчалик турли сабабларга кўра унутилган “Чавгон”ни аслида қандай бўлса, шундайлигича тиклаш вақти келди. Ўзбекистон барча соҳалар каби чавандозликда ҳам ўз ўрнига эга бўлишига ишонгимиз келади. Бунинг учун ҳозирданоқ бу борадаги ишларимизни аниқ режалаштириб олишимиз керак.

Иброҳим АБДУРАҲМОНОВ,
санъатшунослик номзоди

НОСИР БУХОРИЙ ДЕВОНЛАРИ

Тадқиқот, ахборот

Алишер Навоий “Мажолис ун-нафоис”да номини эҳтиром билан тилга олган Носир Бухорийнинг туғилган йили маълум эмас. Фақат шеърларини ўрганиш орқали шоир ҳаётининг айрим томонларини ёритиш мумкин. У ёшлик йилларида Бухоро мадрасаларида Ҳамидуддин номли муаллимдан таҳсил олади. Лекин шоирнинг она юртидаги тинч ҳаёти узоққа чўзилмайди...

Мўғуллар ҳукмронлиги Моварооуннаҳр халқи бошига кўп кулфатлар солди. Носир ҳам дарвеш жомасини кийиб, сафарга чиқиб кетади. Шу боис ҳам у “Дарвеш Носир” номи билан танилди. Унинг эгнида эски чопон, бошида намат кулоҳ, қўйнида китобдан бошқа бирор нарса бўлмаган; умрининг кўп қисмини Шерозда ўтказган...

Носир Бухорий Шарқ классиклари — Фирдавсий, Анварий, Умар Хайём, Саъдий Шерозий, Салмон Совожий ва Заҳир Фарёбий каби устодлар асарларини ўқиб, ўрганган. Шоир ғазалларида улар шеърларининг руҳи сезилиб туради.

Носир Бухорийнинг вафот этган йили тўғрисида Шарқ ва Ғарб олимларининг маълумотлари турлича: 1371, 1373, 1377 милодий йил деб кўрсатиб келинади. Бироқ унинг Султон Увайсга бағишланган бир қасидасида “Йил етти юз саксон икки ҳижрий эди, бу муборак йилга ҳам етиб келдим”, дейди. Демак, шоир ҳижрий 782 — милодий 1380-1381 йили ҳаёт бўлган. Тадқиқотлар натижасида Бухорий девонлари Тошкент, Душанба, Теҳрон, Санкт-Петербург шаҳарларида ва Боку шаҳрида “Ҳидоятнома” номли маснавийси сақланаётганлиги аниқланди. Аммо барча девонлари ичида Наманган нусхаси тўлиқроқ экани маълум бўлди.

Наманган девони қисқа сўзбоши билан бошланади, кейин ҳамд ва наът берилган. Сўнг ўша замоннинг машҳур кишиларидан Мавлоно Шамсиддин Муҳаммад, Хожа Садриддин, Султон Шайх Увайс ва бошқа зотларга ёзилган қасидалар, ҳайитлар муносабати билан битилган шеърлар, тўрт таржиъбанд, уч мухаммас, иккита маснавий ва ўн қитъа келтирилган. 112 - варақдан 255 - вараққача алифбо тартибида ғазал, рубоий жойлаштирилган. Девон салкам 7000 байт шеърни ўз ичига олади. Қўлёзма жуда яхши сақланган, қалин Хуросон қоғозига настаълиқ хатида битилган. Шеърлар атрофи ҳалли ва рангли жадвал билан ўралган. Қўлёзма 256 варақдан иборат бўлиб,858 ҳижрий — 1454 милодий йили Шерозда Маҳмуд хаттот томонидан кўчирилган.

Иккинчи девон Тожикистон РФА Шарқшунослик бўлимида сақланади. У 233 варақдан иборат бўлиб, жамиъ 292 ғазал бор. Улардан 178таси Наманган девонида мавжуд, 114 ғазал эса янги топилган. Душанба девони Наманган нусхасидан 7-8 йил аввал ёзилгани маълум бўлди.

Учинчи девон Теҳрон университетининг марказий кутубхонасида сақланади. Муҳаммад Тақи Дониш Пижуҳнинг маълумотига кўра, бу қўлёзмада Носирнинг салкам 3320 байти мавжуд.

Носир Бухорийнинг яна бир девони Санкт-Петербургда сақланади. Унда шоирнинг 43 ғазали бор. Шундан 25таси Наманган девонида, 7таси Душанба девонида борлиги аниқланди. Ўн биттаси янги топилган ғазал. Қўлёзманинг кўчирилган йили аниқ эмас.

ЎзРФА Шарқшунослик институтида сақланаётган қўлёзмада эса шоирнинг 18 ғазали мавжуд бўлиб, шундан бир ғазал “янги”.

Хуллас, тадқиқотлар натижасида Носир Бухорийнинг жамиъ 10000 байтдан кўпроқ шеърий мероси сақланиб қолгани маълум бўлди. Шоир девонида форсий тилдаги адабиётда қадимдан мавжуд бўлган поэзиянинг ҳамма жанрларида битилган яхши намуналар келтирилган.

Солижон ҚУРБОНОВ,
Тошкент давлат шарқшунослик институти докторанти

“БУЛБУЛЧА”НИНГ ПАРВОЗИ

Ўзбекистон халқ артисти Шермат Ёрматов раҳбарлигидаги “Булбулча” ансамблининг фаолият кўрсатаётганига 30 йилдан ошди. Ўзбекистон Телерадиокомпанияси қошида ташкил этилган ансамбл фақат юртимизда эмас, жаҳоннинг кўплаб мамлакатларида концерт дастурларини намойиш этиб, олқишлар билан қайтди. Айниқса, Югославия, Туркия, Германия, Финляндия, Конго каби мамлакатлардаги чиқишлари санъат ихлосмандларини лол қолдирди. Бугунги кунда ансамбл таркибида 500га яқин иштирокчи бор. Қўшиқчилар гуруҳи билан хормейстерлар Сожида Алимова, Дилбар Маликова, Дилдора Ноипова шуғулланадилар, Валентина Шадрина ва Дилафрўз Мусабоева жўр бўладилар. “Булбулча” таркибида асосан халқ чолғу асбобларидан иборат ансамбл ҳам бор.

Яқинда “Булбулча” машғулотларида бўлиб, турли гуруҳларнинг раҳбарлари билан суҳбатлашдик, болаларнинг бугунги фаолияти билан қизиқдик. Саккиз ёшгача бўлган болалар гуруҳи қўшиқ айтиш санъатининг алифбосини ўрганмоқда, саккиз ёшдан ўн ёшгача бўлганлари эса Наврўз ҳамда Санъат байрамига қизғин тайёргарлик кўришмоқда.

— Шу кунларда ўзбек композиторларининг янги қўшиқлари устидаги ишлар якунланди, — дейди ўрта гуруҳ раҳбари Д.Маликова. — Бизда ҳаммаси бўлиб, 120та бола шуғулланади. Улар орасидан танлаб олиб иккита эстрада гуруҳи тузганмиз. 8-12 ёшлилар “Диёр”, 15 ёшгача бўлганлар “Ҳилол” гуруҳига бирлашган.

Н.Ортиқова раҳбарлигидаги кичик ёшли қизларнинг рақс гуруҳига дастлаб классик хореография ҳаракатлари ўргатилиб, кейин ўзбек рақсларидаги ҳаракатлар шакллантирилади. Бу ишда Ноила опага концертмейстер М.Қаюмова яқиндан ёрдам беради. Катта ёшдаги қизлар рақс гуруҳини Д.Абдуллаева бошқаради. Ҳозирги кунда бу кичик рақс маликалари деярли ҳар ҳафта телевидениенинг турли кўрсатувларида ўзларининг дилбар рақслари билан қатнашмоқдалар.

Шермат ака хор гуруҳи билан ниҳоятда фахрланади. Ҳозир хорга собиқ “булбулча”лардан бири Наргиза Мирзаева раҳбарлик қилмоқда. “Мени газетадаги эълон бўйича ансамблга олиб келишганида уч ёшда эдим, — дея эслайди у. — Ўшандан буён ансамбл билан биргаман. Консерваторияни тугатиб келиб, шу ерда ишлаяпман. Ансамблда институтлар талабалари ҳам, коллежлар ўқувчилари ҳам бор. Бугун ёшлар орасида танилган “Сорбон” ва “Бунёд” эстрада гуруҳларининг юзага келишида “Булбулча”нинг хизмати бор”.

Шуни айтиш керакки, Глиэр номидаги мусиқа мактабининг дирижёр-хор бўлими бошлиғи Гулбаҳор Мансурова, “Севинч” болалар вокал гуруҳи раҳбари Саодат Рустамова, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Илҳом Фармонов, эстрада хонандалари Дилфуза Раҳимова, Севара Назархон ва бошқа кўплаб истеъдодлар собиқ “булбулча”лардир.

“Оналар ва болалар” йили муносабати билан “Булбулча” репертуари ўзбек композиторларининг оналар ҳақидаги янги қўшиқлари билан бойимоқда. Жумладан, шоира Турсуной Содиқова шеърига Ш.Ёрматов басталаган куй асосидаги қўшиқ онага мадҳиядек янграйди. Хуллас, бу йил “Булбулча” ўзининг янги дастури билан деярли барча байрам концертларида, катта тадбирларда иштирок этади.

Ноила ТУРСУН,
санъатшунослик номзоди

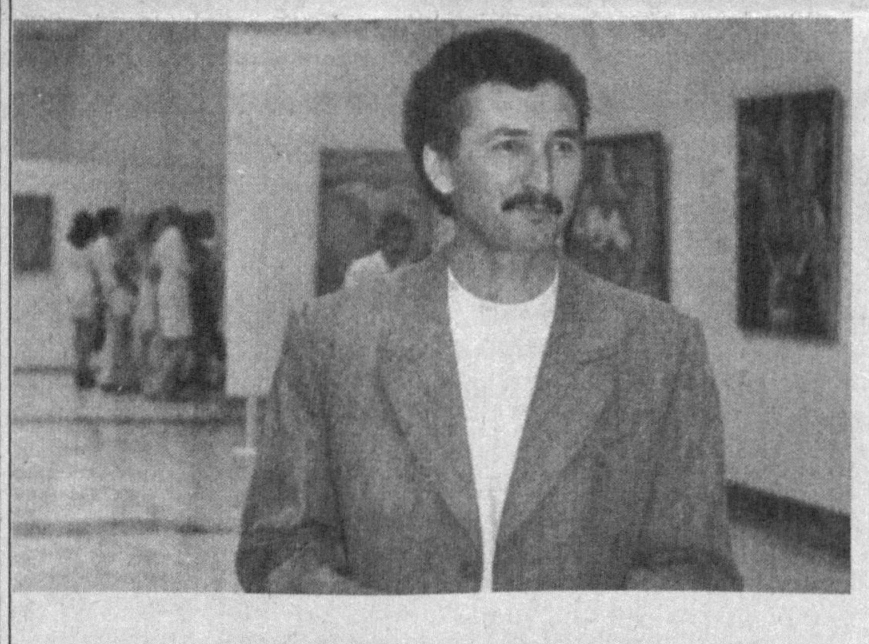

МУҲАББАТГА ЙЎҒРИЛГАН ИЖОД

Рассом устахонасида

Истеъдодли мусаввир Акмал Нур (Акмал Нуриддинов)нинг ижодий имкониятлари мустақиллик йилларида тўлароқ намоён бўлди. У санъат ва ҳаёт орасидаги муносабатларни, инсоннинг турмуш ва бу ёруғ оламдаги ўрни билан боғлиқ мавзуларни фалсафий услубда, мажозий йўсинларда тасвирловчи рассомлар сирасига киради.

Акмал Наманганда туғилиб ўсган. Отаси оддий хизматчи бўлса-да, сурват чизишга ниҳоятда ишқибоз эди. Буваси эса ишдан бўш вақтларида сандиқчи усталарга безак ишларида ёрдамлашар, ортган бўёқларни сурват чизишга ишлатарди. Акмал бувасининг ана шундай чизмаларидан бирини ҳануз меҳр билан асраб келади. Табиий, ижодга иштиёқи бор инсонлар оиласида ўсган бола ёшлигидан суратлар чизишга меҳр қўйди. Ўн беш ёшида рассом бўлиш орзусида Тошкентга келди. Аввал республика рассомлик билим юртида, сўнгра Маннон Уйғур номидаги Санъат институтида ўқиди. Ўқиш даврида Ўзбекистоннинг қадимий миллий архитектурасини, халқ амалий санъатини синчиклаб ўрганди, асарлар яратди. Меҳнатлари зое кетгани йўқ. Мана, бугунги кунда у Ўзбекистон Бадиий академиясининг академиги, пешқадам мусаввирларимиздан. Унинг асарларини фақат юртимизда эмас, чет элларда ҳам севиб томоша қилишади.

Хўш, мусаввирнинг ижодий муваффақиятлари сири нимада? Аввало, у соф миллий анъаналарга эргашиб, ҳаётни фалсафий тушунишга ва тимсоллар воситасида акс эттиришга ҳаракат қилади. Айни пайтда унинг асарларида фолклорга хос хусусиятлар, ҳажвий, ҳатто пародия даражасидаги тасвирлар учрайди. Акмал Нур мўйқаламига хос енгил, ҳаётбахш юмор санъат ихлосмандлари қалбига қувноқлик олиб кириб, яхшиликнинг енгилмаслигига ишонч ҳосил қилади. Хусусан, “Худо Рамм”, “Қуёш Худоси эҳроми”, “Асровчи худолар”, “Шайхун”, “Юлдузли эҳром” каби полотноларида эзгулик тантанаси ёрқин акс этган.

Акмал Нур Ҳиндистонда ижодий сафар чоғида бу кўҳна мамлакат халқининг ҳаёт тарзи, фалсафасини идрок қилишга уриниб, “Кришна — севги поэзияси”, “Хумоюн мақбараси”, “Севги боғи”, “Муқаддас Ҳиндистон” каби туркум асарлар яратди. Унинг бу асарлари мистик характерга эга — тошлар, табиат, дарахтлар, ҳатто ибодатхоналар ҳам жонлантирилгандай таассурот қолдиради; аслида ҳам улар, ҳиндларнинг фикрича, инсонга бевосита таъсир қиларкан. Рассом ранглар, композиция, қолаверса, асарнинг бутун кўриниши орқали борлиқнинг сирли олам билан алоқасини беришга ҳаракат қилган.

Хумсонга бағишланган туркум ишларида эса барглар, сув, ҳайвонлар ва ҳашаротлар, умуман, табиат ва инсонни уйғунликда акс эттиради. Акмалнинг бу асарлари барча тирик ва жонсиз мавжудотлар каби, инсон ҳам ердан пайдо бўлган ва охир-оқибат яна ерга қайтади, деган қадимги афсонани эслатади. Шу ўринда “Сайроқи қуш парвози”, “Куз”, “Кузда чопиб бораётган қиз”, “Оқ эшак”, “Кумуш тонг” асарларини эслаш кифоя.

Муҳаббат Акмал Нур ижодининг етакчи мавзуи. “Мен муҳаббатга сиғиниб яшайман”, — дейди мусаввир. Унингча, “Ҳаётда ҳар бир одам мажнун, яъни ўзининг жуфтини изловчи ошиқ бўлиши керак”. “Севги дарёси”, “Муҳаббат Худоси”, “Ошиқ типратикан”, “Бахт қуши”, “Севги ороли”, “Севги ояти”, “Учрашув” каби ажойиб асарлари муҳаббат ҳақида эҳтиросли ва жўшқин қўшиқлардай таассурот қолдиради.

“Сомон йўли” ва “Армон” (“Ушалмаган орзу”) полотнолари мусаввир ижодида алоҳида ўрин тутади. Бу асарлар муаллиф нуқтаи назари, дунёқарашининг ифодасидир. Унинг ҳаётий қарашлари, ижодий услуби, фақат ўзигагина хос бўлган хусусиятларни топиш йўлидаги изланиш ва интилишлари якуни бу асарларда яққол кўзга ташланади. Ана шу ишлари билан Акмал Нур, миллий ўзига хосликни сақлаган ҳолда, жаҳон тасвирий санъатининг забардаст вакиллари қаторидан жой олгани қувонарлидир.

Умуминсоний қадриятлар том маънодаги миллийлик ва ўзига хосликдан вужудга келишини мусаввир нозик ҳис этади ва асарларига ҳам шу уйғунликни сингдиришга ҳаракат қилади. Унинг ижоди кўпқиррали ва айни замонда бетакрордир. Баъзан ижодида қарама-қаршиликлар, бирёқламалик ҳам учраб турса-да, бу унинг ижодий имкониятларига шубҳа туғдирмайди. Чунки Акмал Нур ижоди муҳаббатга йўғрилган, гўзаллик ва маънавий тозаришга мудом чорлаб турувчи истеъдод булоғидан куч олади.

Сергей НЕМЦОВИЧ,
санъатшунос

Gg ҲАРФИ

ОЛТИНЧИ САБОҚ

Ёзув ва имло

Gg ҳарфи кириллча алифбодаги **Гг** ўрнида қўлланиб, ўзбек адабий тилидаги **ge** ундош товушини ифодалайди: **gap, gul, gilos, gilam, gugurt, gavda, gazmol, gazeta, gektar, general, geografiya, giyoh, gimnastika, grammatika, guruch, go'ja, go'zal, go'sht, Gulbahor, Guliston, Gulsara, Gulchehra, Gulnoza, Gurlan, Gagarin, Gegel, Gogol.**

Ёзма шакллар ҳам ҳар икки алифбода бир-биридан кескин фарқланади. Ўзбек лотин алифбосида бош ҳарф **G** шаклига, кичик ҳарф эса **g** кўринишига эга бўлади. Кўринадики, **Gg** ҳарфининг кичик ёзма шакли кириллча алифбодаги **Дд** ҳарфининг кичик ёзма шакли билан бир хил кўринишга эга. Демак, мазкур ёзма шакллар ўзидан олдинги ва кейинги ҳарфларга боғланиб ёзилиш имконига эга. Буни қуйидаги сўз ва ибораларни ёзиб кўриб, ўзингиз ҳам ишонч ҳосил қиласиз:

Gavhar, gagauz, gazlama, galstuk, gantel, ganch, garaj, garderob, garnitur, gvardiya, gektar, generator, geolog, geometriya, gerbariy, gerb, ginekologiya, gipnoz, Gollandiya, “Guliston” jurnali, “Gulyor” dastasi, “Go'zal” kafesi, “Gulixiromon” asari, “Go'ro'g'li” dostoni.

Келтирилган мисоллар ҳам кўрсатиб турибдики, **Gg** ҳарфи билан ёзиладиган сўзларнинг аксарияти бошқа тиллардан ўзлашган сўзлардир. Шу сабабли ҳам бундай сўзларни ёзишда, хусусан, рус тили орқали ўзлашган сўзларни янги алифбода беришда жиддий эътибор талаб қилинади. Масалан, герц, герцог, глицерин, гравюра, глюкоза, гипюр, гигиена сўзлари ўзбек лотин алифбосида қуйидагича ёзилишини ёдда тутиш зарур: **gers, gersog, glitserin, gravura, glukoza, gipur, gigiuena.**

Муҳтарам газетхонлар! Юқоридаги қоидалар асосида қуйида берилган сўз ва ибораларни ўз ёзув дафтарингизга кўчириб олинг, **Gg** ҳарфини ўзидан олдинги ва кейинги ҳарфлар билан улаб ёзишга ҳаракат қилинг:

Gardish, gurung, girgitton, guvoh, garchi, Ganga daryosi.

Gullarning ra'nosi — o'zingiz,
Umrimning ma'nosi — o'zingiz.
Labingiz kulguga moyildir,
Nahotki, kutganim — o'zingiz. (A.Orif)

Gul bo'lib, gul-gul yonib,
Gulshan aro Gulchehralar,
Gul uzib o'ynar, qo'yib
Gulga bino Gulchehralar.
Qay birisi qay biriga
Oshiq ekan bilmadim,
Gulmi yo Gulchehralarga,
Gulga yo Gulchehralar. (E. Vohidov)

Равшан ЖОМОНОВ,
филология фанлари номзоди, доцент

Ҳабиб САЪДУЛЛА,
Ўзбекистон халқ шоири

УМРНИНГ БАҲОРИ — ЙИГИТЛИК ФАСЛИ

ВАТАН САДОСИ

Гул кўнглинг тош каби қотмасдан туриб,
Ҳали қўлинг қонга ботмасдан туриб,
Имонинг долларга сотмасдан туриб,
Менинг кўксимга тош отмасдан туриб,
Тарих лаънат ҳукмин айтмасдан туриб,
Бағримга қайт, болам,
Адашган болам,
Басти қучоғимга ярашган болам!

Сен туғилган дамда қувонганим бор,
Ширин орзулардан уйғонганим бор,
Ҳар кун қаддинг кўриб юпанганим бор,
Сенга тақдиримни инонганим бор,
Ишончим қуёши ботмасдан туриб,
Бағримга қайт, болам,
Адашган болам,
Басти қучоғимга ярашган болам!

Балолардан асраб, суйиб, ардоқлаб,
Сенга ато этдим фаросат ва қалб,
Карвондан адашган бўтага ўхшаб,
Бугун қаерларда юрибсан қақшаб,
Ёвузлик заҳрини тотмасдан туриб,
Бағримга қайт, болам,
Адашган болам,
Басти қучоғимга ярашган болам!

Сени йўлдан урган бахти қаролар,
Касби ғаламислик, кори-риёлар,
Онасига ҳуриб, ёвга ёлборар,
Шул эваздан рағбат, садақа олар,
Ўшалар қавмига ўтмасдан туриб,
Бағримга қайт, болам,
Адашган болам,
Басти қучоғимга ярашган болам!

Аждодлардан мерос шу боғу роғлар,
Бағрида ганжина сақлаган тоғлар,
Бедахл сеники бўлгани чоғлар
Ғўрлик қилсанг ғаним ўзингни доғлар,
Доғда қолиб фарёд этмасдан туриб,
Бағримга қайт, болам,
Адашган болам,
Басти қучоғимга ярашган болам!

Жалолиддин насли,
Темур авлоди
Эрк йўлида берган ёғийлар додин,
Бу кун ҳурлик бўлгач Оллоҳ имдоди
Хоинни кечирмас аждодлар ёди.
Хиёнат лойига ётмасдан туриб,
Бағримга қайт, болам,
Адашган болам,
Басти қучоғимга ярашган болам!

Гарангсиб шу йўлга қўйибсан қадам,
Не тонг, хатоларда тобланар одам,
Айбга иқрор бўлиб, тавба қилган дам,
Кесмагай эгилган бошни қилич ҳам.
Эл юртинг нафрати ортмасдан туриб,
Бағримга қайт, болам,
Адашган болам,
Басти қучоғимга ярашган болам!

Мунис онангдирман — Ўзбекистонман,
Гарчи қилмишингдан зору нолонман,
Кечирмоққа мойил чин мусулмонман,
Ўзим сенга имон, ўзим қалқонман,
Куфр ботқоғига ботмасдан туриб,
Бағримга қайт, болам,
Адашган болам,
Басти қучоғимга ярашган болам!

САРҲИСОБ

Умрнинг баҳори — йигитлик фасли
Учрашдик умидбахш шеър гулшанида.
Муяссар бўлса, деб шоирлик васли
Бўлдик доноларнинг анжуманида.

Қирқ йилки, шу боғда кездик орзуманд,
Қирқ йилки, шу йўлда бўлдик ҳамқадам.
Кимдир писанд этди, кимдир беписанд,
Бизлар осойишта тебратдик қалам.

Эзгуликни кўрсак олам чарағон,
Мадҳ этдик, бор имкон, бор овоз билан.
Гоҳо ёвузликдан булғанса жаҳон,
Торлик қилиб қолди жонларга бу тан.

Омад келганида ҳаволанмадик,
Қисинмадик омад терс боққанда ҳам.
Ғийбат, бўҳтонлардан қилмадик ҳадик,
Нимадан ҳам чўчир хокисор одам?!

Тошдай бошларимиз юз ёққа уриб,
Талашиб юрмадик сохта мавқе, шон.
Ё бойлик кетидан елдай югуриб,
Ғурур бўстонини қилмадик пайхон.

Ишғол қилолмадик шеърият қасрин,
Лекин ўкинмаймиз ўз сўзимиз бор.
Одамлар кўзига тик боқмоқ бахтин
Насиб этганидан хушнудмиз бисёр.

Шоир бўлолдикми, йўқми ноаён,
Лекин яшаяпмиз шоирларга хос.
Дейдиларки, шоир сўзлари ёлғон,
Аммо эл-юртига содиқлиги рост.

* * *

Эй, бор Худованде,
Арзимни инобат қил,
Шаккоклик этар бўлсам,
Авф айла, иноят қил,
Кўнглимни мунаввар эт
Коримни ибодат қил.
Исминг-ла ният қилдим,
Орзумни ижобат қил.
Юртимни омон сақла,
Халқимни саломат қил!

Юртимнинг ахир зарра,
Тупроғи эрурман мен,
Боғ ичра чинордан бир
Япроғи эрурман мен,
Халқимнинг умид қилган,
Тирноғи эрурман мен,
Бут бахтини кўрмоққа
Муштоғи эрурман мен,
Юртимни омон сақла,
Халқимни саломат қил!

Юз йилки, залолатдан,
Тўлганди сабр жоми,
Ҳаттоки унут бўлгач,
Аждодлару аҳкоми,
Бир неъмат ато этдинг,
Истиқлол эрур номи
Бошларга Хумо қўнди,
Кечмоқда хуш айёми,
Юртимни омон сақла,
Халқимни саломат қил.

Кўрк очди Ватан бул кун
Кўркига жаҳон шайдо,
Эрк олди элим бул кун
Эркига замон шайдо,
Дилларда сенинг номинг,
Тилларда дуо пайдо,
Ҳам нури Муҳаммаддан
Уйларда зиё пайдо,
Юртимни омон сақла,
Халқимни саломат қил!

Ҳар дилни ўзинг покла
Кин, гина, аразлардан,
Бирликни ўзинг асра
Минг турли ғаразлардан,
Ғийбатчи ғанимлардан,
Кўрдилли фаразлардан,
Имонидан айрилган
Бадхулқу маразлардан,
Юртимни омон сақла,
Халқимни саломат қил!

Ҳурликники бахш этдинг,
Осуда ҳаёт бергил,
Йўлларда машаққатлар
Толдирса нажот бергил,
Мушкулларин осон эт,
Бардошу сабот бергил,
Орзулари уфқида
Учмоққа қанот бергил,
Юртимни омон сақла,
Халқимни саломат қил!

Носир МУҲАММАД

СЕНИНГ СЕҲРИНГ БИЛАН ЙЎҒРИЛДИ БУ ЖОН

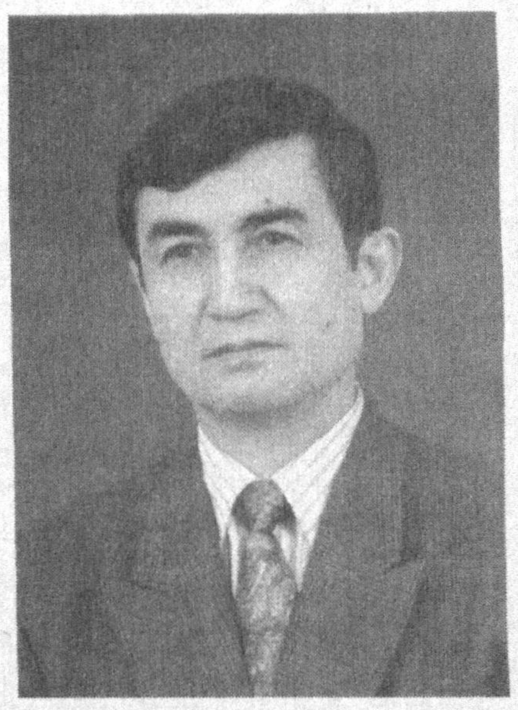

ОНАМ ҲУЗУРИДА

Яна кўз олдимда таниш манзиллар,
Болалигим кечган қирлар, дала, боғ...
Настарин нафасли ҳаттоки еллар,
Наҳотки, бу сенсан, азиз Яккабоғ.

Пойимда неча бир сафарлар тафти,
Кўзларимда ўчмай ёниқ ҳаяжон.
Бездириб шаҳарда ҳаётнинг забти
Бағрингизга қайтиб келдим, онажон.

Яна болаликка қайтаман бугун,
Кияман покликнинг содда либосин.
Ечилар юракдан бор дарду тугун,
Унутиб катталар макру риёсин.

Синфдош жўралар келар бирма-бир,
Сийрак сафларига боқаман хомуш.
Хотиралар ногоҳ айлару асир,
Кўргандек бўламан оромбахш бир туш...

Юлдузларга тўла осмонга боқиб,
Ширин хаёлларга бўлардим ошно.
Қизилдарё пастда ётарди оқиб,
Чигирткалар саси — сеҳрли наво.

Тонгдан куйманарди ҳовлида отам —
Катта хонадоннинг толмас сарвари.
Ўн бола юкидан эгилган онам
Нон ёпар, заҳматда қотган қўллари.

Сўнгра нонуштага ёзар дастурхон,
Атрофга таралар ширчойнинг ҳиди.
Кун бўйи ҳовлидан аримас меҳмон,
Дарвозалар асло ёпилмас эди...

Яна қайтиб келдим, эй, азиз маъво,
Юзу кўзларимда йиллар ғубори.
Сендан бошланганди мен учун дунё,
Ҳаётимнинг эса тенгсиз баҳори.

Ҳали ўчмагандир изларим балким,
Қадим Ўрта қишлоқ тупроқларида.
Наҳот қолиб кетди шўх болалигим
Тошқин Қизилдарё қирғоқларида.

Баъзан юрагимга санчилганда ғам,
Хотиралар ичра излайман паноҳ.
Машиналар тўла кўчаларда ҳам
Дарё шовқинини туйгандайман гоҳ.

Олис болаликдан таниш бу садо
Руҳимда уйғотар безовта туғён.
Ва лекин билмасман дарёмикан, ё
Гувраниб оқарми шиддаткор замон.

ТЎРТЛИКЛАР

Вақт эмас, умр кечадир,
Ўтган кунинг энди кечадир.
Неки қилдинг Оллоҳга аён,
Билмам кечмас ёки кечадир.

* * *

Қадимий ҳикмат бу — “бири кам дунё”,
Энг бахтли зотда ҳам бор бир муаммо.
Мияси йўқларга кўникдим, бироқ,
Қалби йўқ кимсадан асрагил, Худо.

* * *

Шоҳми ё гадосан, бечорадирсан,
Яратган қошида юз қорадирсан.
Бир қадам нарида пайт пойлар ажал,
Сен дунё ғамида оворадирсан.

* * *

Ойнага ўхшайди баъзи бир одам,
Ўзгалар нуқсонин кўрсатар ҳар дам.
Гарчи зоҳиран оқ, ботинан қора,
Ўзининг айбини кўрмас зарра ҳам.

* * *

Туққанингга ёқмас, дерлар, гоҳо тўғри сўз,
Замин узра мисоллар ҳам эмас бунга оз:
Шум хабарчи ҳаккаю зоғ яшар омонда,
Қурбон бўлар бедорликка чорлаган хўроз.

ҚАЙДАСАН, МУҲАББАТ?

Кўнгилда туйғулар туғёни тинди,
Саркаш хаёлларнинг қаноти синди,
Қўлимдан ушлагил, мадад бер энди,
Қайдасан, муҳаббат?

Кўп эрта қалбимда бўлгандинг меҳмон,
Сенинг сеҳринг билан йўғрилди бу жон,
Ҳаёт кўзларимда бўлди нурафшон,
Қайдасан, муҳаббат?

Ахир, сенсан берган қўлимга қалам,
Оғир дамларимда бўлолган ҳамдам,
Гоҳида индириб кўзларимга нам,
Қайдасан, муҳаббат?

Гоҳ сени топдиму гоҳи йўқотдим,
Ширин изтиробинг неча бор тотдим,
Оташ оғушингга ўзимни отдим,
Қайдасан, муҳаббат?

Англадим, дунёнинг меҳвари сенсан,
Ҳаёт шодасининг гавҳари сенсан,
Инсоннинг йўлдоши, сарвари сенсан,
Қайдасан, муҳаббат?

Умр бир нафаслик ширин туш экан,
Юрак домга тушган ожиз қуш экан,
Сенсиз ҳаёт зулмат ҳам бўм-бўш экан,
Қайдасан, муҳаббат?

* * *

Бу кўҳна дунёдир,
Кўплардан ўтган.
Бунда қоришиқдир
Қувонч ила ғам.
Ҳаёт лаззатию
Заҳрини тотган
Сен биринчи эмас,
Охиргиси ҳам.

Ўзинг бос зафарлар
Завқ берган онда,
Омад юз бурганда
Бошинг этма хам.
Оддий бир йўлчисан
Катта карвонда,
Биринчи эмассан,
Охиргиси ҳам.

* * *

Сенсиз менга роҳат йўқ,
Бир лаҳза ҳаловат йўқ,
Кўз юмсам ўзинг пайдо,
Уйқумда фароғат йўқ.
Ишқинг майида мастман,
Сенга дилдан пайвастман,
Мисли офтобпарастман,
Қаро тунга тоқат йўқ.
Ишқ шундайин бир кимё,
Нодонни этар доно,
Бағримда яшар дунё,
Бундан ажиб ҳикмат йўқ.
Тириклик гавҳари у,
Дунёнинг меҳвари у.
То бор экан бу туйғу,
Тўфону ҳалокат йўқ.
Дилбарим, бўлгил омон,
Бир гулдан яшнар бўстон,
Англадим, Носир, аён,
Сенсиз бахт-саодат йўқ.

Истиқлол даври ўзбек адабиёти

Йўлдош СОЛИЖОНОВ

НАСРИМИЗДАГИ ИЗЛАНИШЛАР

Одамнинг комил инсон бўлиб етишуви кўп жиҳатдан унинг ёшлигида олган тарбиясига боғлиқ. “Қуш уясида кўрганини қилади”, дейдилар-ку. Шу маънода ота-онанинг юксак маданияти ва билимдонлиги тарбияда катта аҳамиятга эга. Яхши муҳитда тарбияланган инсон ҳаётга, кечаётган воқеа-ҳодисаларга фаол муносабатда бўлади; ўз ижтимоий бурчига онгли ёндашади; унинг тили билан дили, иши билан сўзи бирдир. Шундай одамни биз тўла маънода шахс деб аташимиз мумкин. Бундай фазилат-ларни шакллантириш ахлоқий тарбиянинг асосини ташкил этади. Фаол ҳаётий позициянинг шаклланишида эса бадиий адабиётнинг ўрни катта.

Шахс сифатида ёзувчининг ўзида фаол ҳаётий позиция шаклланган бўлиши керак. Бу — адибнинг бадиий маҳорати билан чамбарчас боғлиқдир. Бинобарин, бадиий маҳорати юксак адиб қандай мавзуда қалам тебратмасин, уни давр муаммолари билан узвий боғлай олади, ўқувчисининг ички дунёсига таъсир ўтказа олади. Китобхоннинг руҳий дунёсига таъсир ўтказиш билан эса, унда фаол ҳаётий позицияни шакллантиришга эришади.

Демократик жамият қурилаётган мамлакатимизда инсон омилига эътибор ҳар қачонгидан кучайганлигини алоҳида таъкидлагим келади. Албатта, табиат ва жамиятнинг гултожи — инсон доим адабиётнинг бош объекти бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади. Инсондаги ўз ахлоқий, руҳий эҳтиёжларини қондириш истаги эса ҳамиша ҳам ҳаётнинг асосий қонунларидан бўлиб келган ва бундан сўнг ҳам бу давом этади.

Эндиликда турмуш тақозосига кўра, бадиий асар конфликти илгаригидек антагонистик кучлар ўртасидаги кураш асосига қурилмайдиган бўлди. Бугун бадиий асар конфликтини ташқи, яъни кўзга кўриниб турган ижтимоий зиддиятлар асосига қуришдан кўра, ички зиддиятлар — ҳис-туйғулар, фикрлар қарама-қаршилиги асосига қуриш тўғри бўлишини ҳаётнинг ўзи исботлаб турибди.

Эҳтиёжмандлик психологияси одам қалбини, иродасини камситувчи, синдирувчи шундай кучли ички душмандирки, унинг панжасидан ёшларимизни қанча тез халос қилсак, эзгу мақсадларимизга шунча эртароқ эришамиз. Ёзувчи Нормурод Норқобиловнинг “Қоялар ҳам йиғлайди” қиссасида (“Шарқ юлдузи”, 2000 йил, 1-сон) ана шундай эҳтиёжмандлик психологиясининг исканжасига тушиб қолиб, ҳалокатга юз тутган йигит — Ўсарнинг ибратли образи яратилади. Эрназар полвоннинг кенжа ўғли Ўсар шаҳарда ўқиб, у ерда енгил-елпи ҳаёт кечириш йўлларини ўргангач, ўзича “янгича” яшашга — “эркин” бўлишга интилади. Ўзининг ақлий ва жисмоний кучини ота-боболари, акалари сарфлаган поклик йўлларига эмас, нопок ишларга сарфлайди. Оқибатда жазосини олади: тўғри йўлга қайтармоқчи бўлган отасига қарши қўл кўтариб, тоққа қочаётганда тош кўчки остида қолади.

Ўсар фожиаси ҳозирги ёшларга ибрат бўлarлидир. Зеро, миллий истиқлол мафкурасининг асосий йўналишларини белгилашда аждодларимиз меросидан, улар яратган энг яхши урф-одатлардан воз кечмаслик, аксинча, уларни давом эттириш ва бойитишга алоҳида эътибор берилаётгани бежиз эмас. Муҳтарам Президентимиз таъкидлаганларидек, ҳозирги ёшларимизга "миллий мафкуранинг асосий ғояларини сингдиришда муҳим омил” тарзида “асрлар мобайнида шаклланган, авлоддан авлодга бебаҳо мерос сифатида ўтиб келаётган урф-одат, маросим ва байрамлар”нинг аҳамияти каттадир.

Бир сўз билан айтганда, истиқлол даври адабиётида инсоннинг ахлоқий-маънавий камолоти, шахснинг ҳозирги ҳаёт ва жамиятдаги ўрни муаммосини ифодалашга эътибор биринчи ўринга қўйилмоқда. Мамлакатимизнинг маънавий ҳаётида кун тартибида турган мазкур вазифани бажаришда истеъдодли адиблар зиммасига, шубҳасиз, катта масъулият тушади.

Истиқлол даври адабиётининг маънавий-ахлоқий соҳадаги тинимсиз изланишлари ҳозирги пайтда муайян маънода ўз самарасини бермоқда. Масалан, ёзувчи Отаулининг тарихий мавзуда битилган "Улус (Форобийнинг дўсти)" насрий достонида ("Шарқ юлдузи", 2000 йил, 2-сон) қаламга олинган воқеалар X асрнинг биринчи чорагида бўлиб ўтади. Унда алломаи замон Абу Наср ал-Форобийнинг нуқтаи назари билан икки хил тоифадаги ҳоким тасвирланади. Бири — Бағдод шаҳрининг ҳокими, иккинчиси Ўтрор хони Буғрохон. Бағдодга борган Форобийни шаҳар ҳокими ҳузурига олиб кирадилар. Ҳоким уни кибру ҳаво билан кутиб олиб, ўзининг шахсий манфаатлари учун хизмат қилдирмоқчи бўлади. Гап шундаки, бу юртни бирлаштириш учун кураш бошлаган Буғрохон бу муқаддас ишга бош қўшмаган амалдорларни Ватан туйғусидан маҳрум бўлганлиги учун аёвсиз жазолайди. Бағдод ҳокими учун эса юрт ташвиши иккинчи даражали, илло, ўзининг шахсий манфаатлари устунроқ. У мансабидан жудо бўлмаса, унаштириб қўйилган қизининг тўйини эсон-омон ўтказиб олса, бас. Унга Буғрохон шаҳар қалъасини четлаб ўтиб, хоҳлаган юртини босиб олаверса ҳам майли...

Буғрохон тимсолида тамоман бошқача ҳукмдор — миллатпарвар, ватанпарвар, халқпарвар аждодимиз вакилини кўрамиз. Юрт мустақиллиги, келажаги учун курашаётган Буғрохон алломаи замон Форобийдан “Улусни қон қақшатиб, шўрига шўрва тўккан босқинчилардан эртадир-кечдир қасос олишга ҳақлиманми, йўқми?", деб сўрайди. Буғрохоннинг “чапаниларча тўпорироқ, лекин дил қаъридан отилиб чиқаётган бу сидқидил гаплари”ни тинглаган Форобийнинг ҳам "даштаки қони гупуриб" кетади. Мабодо алломаи замон ҳам ҳиссиётларига эрк бериб, хонга фатво берса, қанча қонлар тўкилишига, вайроналикларга йўл қўйган бўларди. Шу боис ҳам олим ўзига хос босиқлик билан хоқонга асрлар мобайнида “жаҳлу жаҳолат билан боғланган тугунларни жаҳлу жаҳолат билан эмас", ҳатто Буғрохон табиатидаги ғайрат ва жасорат, қилич билан ҳам эмас, балки қалам ва тил ҳамда ёлғиз ақл ёрдамида ечиш лозимлигини уқтиради.

Форобий ўзининг чуқур илмий мулоҳазалари билан Буғрохон қалбига йўл топа олади ва унга ниятларини тинч йўл орқали амалга ошириш усулларини ўргатади. Улар ўртасидаги суҳбатнинг илдизи туркий улуснинг азалий тақдири, маънавий ва маърифий мероси, тили ва урф-одатларини асрашга бориб тақалади. Алломаи замон хоқон Буғрохоннинг араб босқинчилиги туфайли туркий улусларнинг осори-атиқалари кунпаякун бўлиб кетганлиги хусусидаги дардли ноласини тинглар экан, олимнинг “уч юз олтмиш томирлари тебраниб, тўрт юз қирқ тўрт суяклари саржин-дек ловуллаб” кетади. Зеро, хоқон билан олим учун ўзлари мансуб бўлган бу улуснинг “жаҳон айвонида тезроқ қаддини ростлаб, рўшнолик кўришдан улуғроқ” тилаклари йўқ эди. Сезиладики, бу суҳбат ўзи-нинг мазмун-моҳияти билан бугунги кун таш-вишу тадбирла-рига ҳамоҳангдир.

Ўтаётган ҳар бир дақиқадан инсон ўзи учун тегишли сабоқ олади, ундан ниманидир ўрга-нади. Фикрловчи одам ана шу сабоқлардан муайян хулосалар чиқаради, бугуни ва эртасини қандай қуриш лозимлигини англаб ета бошлайди. Шу жараёнда у ўзлигини кашф этади, ўз тақдирини жамият тақдири билан боғлаш зарурлигини тушуниб етади.

Истеъдодли ёзувчи Хуршид Дўстмуҳаммаднинг "Бозор" романида, фикримизча, айнан шу кунлар талабига мос мустақил фикрли ёшларнинг образлари яратилган. Асарда уларнинг нуқтаи назари, муносабати орқали одамлар онгида, турмушида юз кўрсатаётган айрим иллатларга қарши ўт очилади. Романда адиб исми жисмига монанд Фозилбек билан Қадрия образлари орқали бозорда, қолаверса, жамиятнинг муҳим жойларида ин қуриб олган, фикри ожиз одамларни нафс балосига дучор қилаётган, Ножинснинг ноғорасига ўйнашга мойиллик кўрсатаётган гуруҳларни фош этади.

Фозилбек уззу-кун бозор кезади. Ёзувчининг изоҳлашича, унинг етти пушти савдо-сотиқ билан шуғулланиб келган. Катта бобоси Қадимбек дунё кезган савдогар бўлган, ундан кейинги Валибек бобоси ҳам "умр бўйи тижорат денгизида жавлон урган" одам. Отаси Қосимбек оқсоқол эса қирқ йил бозорбошилик нонини еган, бозорнинг паст-баландини яхши билади. Аммо шунча муддат уриниб ҳам бозорни эпақага келтира олмаган. Демак, Фозилбекнинг томирларида ота-боболарининг қони оқади, шунинг учун у доим бозор кезади, у ҳам бозордан нимадир о-л-а-д-и! Лекин унинг бозор айланиши ота-боболари сингари савдо-сотиқ билан шуғулланиш ёки мансабдор бўлишга ишқибозлигидан эмас. У бозордаги одамларни кузатиш орқали ҳаёт тўғрисида хулосалар чиқаради, одамларни баҳолайди. Фозилбекнинг айтишича, "бозор одамларнинг ич-ичини ағдариб, кўз-кўз қиладиган ажойибхона. Одамларнинг ўзгаришларини посангига солиб кўрсатадиган тошойна, аломатхона"дир!

Фозилбек бозорда турли одамлар билан учрашади, суҳбатлашади. Бу суҳбатлар орқали ўқувчи "дунёнинг ўзи асли найрангбозор" эканлигини англайди. Фозилбекнинг бозорда турли тоифа ва тушунчадаги одамлар билан мулоқоти ҳамда бозор манзарасига хос кўповозли нутқ шакли орқали адиб дунёнинг мураккаблигини, айни чоғда шу кунги турмуш қийинчиликларини холис очишга эътиборни қаратади. Шу жараёнда романда ифодаланаётган образларнинг сараги саракка, пучаги пучакка ажралиб боради. Романдаги Фозилбек билан Бахтиш, Фозилбек билан Улуғ Қосим, Фозилбек — Қадрия кабилар ўртасидаги суҳбатларда муаллифнинг чуқур фалсафий мулоҳазалари мужассамлашади. Улар ўқувчини ҳам фикрлашга, ўзи учун тегишли хулосалар чиқаришга ундайди.

Юқорида таъкидлаганларимиз ҳозирги адабий жараёнда қанчалик хайрли ишлар қилинганлигини кўрсатмасин, ҳали адабиётимизда қанчадан-қанча қўл урилмаган мавзу ва муаммолар навбат кутиб турганлиги сир эмас. Масалан, диний-экстремистик гуруҳлар йўлига осонгина кириб кетаётганлар фожиаси, на ўқиш, на ишлашни хаёлига келтирмай, майда-чуйдалар билан савдо қилиб юрганлар қисмати — ҳар бири алоҳида-алоҳида асарларга мавзу бўлиши мумкин.

Адабиётимиз ҳозирги тараққиёт босқичининг ўзига хослиги шундаки, унда ахлоқий-маънавий изланишлар кенг кўламда олиб борилмоқда. Масалан, ёзувчи А.Иброҳимовнинг "Уйқу келмас кечалар" романидаги усти ялтироқ, ичи қалтироқ Ёқутхоннинг қилмишлари ўқувчини ҳушёрликка чорлайди; Х.Тўхтабоевнинг "Жаннати одамлар" романидаги бутун умрини эзгуликка, одамларнинг оғирини енгил қилишга бағишлаган оддий кишиларнинг ҳаёти кўпга ибратдир; Н.Норқобиловнинг "Қоялар ҳам йиғлайди" қиссасидаги Эрназар полвон билан Ғайбулла мерганнинг ўлчов билмас садоқати қалбимизни энтиктиради... Бундай ахлоқий-маънавий қадриятларни бадиий таъсирчан ифодалаш фақат одамларнинг руҳий эҳтиёжмандлиги туфайлигина эмас, балки адабиётнинг ҳам маънавий эҳтиёжи тарзида рўй бермоқда десак, янглишмаймиз. Бу ижодий изланишларнинг ранг-баранг ҳаётий материаллар асосида рўёбга чиқаётганлиги айниқса қувончлидир.

Фарғона

Кўклам чечаклари

Жаҳон адабиёти хазинасидан

Хорхе Луис БОРХЕС

ТАНГРИ БИТИКЛАРИ

Ҳикоя

Тош зиндон чуқурдир; ичкари томондан осмонга қадар чўзилган ярим паллага ўхшаш бу зиндон харсанг тошлар ётқизилган тубига томон торайиб борганлигидан бир вақтнинг ўзида ҳам дилгир, ҳам бепоён туюлади. Ярим палланинг ўртасидан девор ўтган; у жуда баланд бўлса-да гумбазнинг юқори қисмига довур барибир етиб бормаган; унинг бир томонини мен, Педро ва Альварадо қуйдириб кул қилган Кахолома эҳромининг коҳини Тсинакан, иккинчи томонини бўлса қафасининг макон ва вақтини бир маромда кўз илғамас қадамлар билан ўлчаётган қоплон забт этган. Ўртамиздаги деворнинг тубидан панжарали туйнук очилган. Кўланкалар чекинган маҳал (чошгоҳда) зиндоннинг қопқаси кўтарилиб, замонлар кечган сайин рухсорини йўқотиб қўйган назоратчи арқон боғланган сопол кўзаларда бизга сув ва гўшт бўлаклари туширади. Шунда зиндон ёришади ва мен қоплонни кўра оламан.

Зимистонда кечган йилларимнинг ҳисобидан адашдим; қачонлардир мен навқирон бўлгандим ва мана шу тош ҳужра бўйлаб сайр қила олардим, энди эса жасадим ерпарчин ва шу алфозимда тангрилар ҳозирлаган заволимни кутишгина қоляпти, холос. Қачонлардир мен узун чақмоқтош пичоқ билан қурбонликка келтирилган одамларнинг кўксини ёрардим. Энди бўлса зиндоннинг чанг-тўзон ялла қурган тубидан афсун ёрдамисиз тура олмайман.

Эҳром ёндирилишидан олдин баланд бўйли отлардан тушган одамлар хазина қаердалигини билиб олиш мақсадида лаққа чўғ темир билан мени қийноққа солдилар. Кўз ўнгимда Тангрининг ҳайкали оёқ ости қилинди, аммо У мендан юз ўгирмади ва қийноқ пайти сукут сақлашимга кўмак берди. Мени саваладилар, дўппосладилар, маҳрух қилдилар ва мен энди ҳеч қачон омон чиқиб кета олмас бўлганим — мана шу зиндонда хушимга қайтдим.

Нимадир қилиш лозимлигини сезиб, вақтни бекор ўтказмаслик учун зимистонда узала тушган кўйи қачонлардир ўзим билган нарсаларни хаёлан қайта тиклай бошладим. Мен тош илонларнинг жойлашуви ва миқдорини ёки шифобахш дарахтларнинг хусусиятларини эслашга уриниб тунларни ўтказардим. Шу кўйи йилларни қувғин қилиб ўзимники бўлган билимлар ҳоқони бўлишга яна қайта муваффақ бўлдим. Бир кун оқшом хотирамда сел қилар хотирага яқинлашиб қолганимни сездим: ҳали денгизни кўрмаган бўлса-да, унинг чайқалишини қон томирларида туйган сайёҳнинг аҳволига тушгандим. Анчадан кейин хотира тиниқлашди: бу Тангри билан боғлиқ ривоятларнинг бири эди. У замонларнинг охирида жуда кўп фалокат ва бахтсизликлар бўлишини билиб, яралишнинг биринчи кунидаёқ мана шу барча фалокатларни бартараф қила олгувчи афсункор жумлани муҳрлаб қўйганди. Бу жумла замон ва маконлар бағрида шу қадар пинҳонлигидан энг олис авлодларгача етиб бора олар ва ҳеч бир тасодиф уни сидириб ташлай олмасди. Ҳеч ким билмайди — У бу жумлани қаерга ва қай йўсинда битган? Аммо биз у қаердадир пинҳон эканига ва фурсат етгач қайсидир бир омади чопган одам уни ўқий олишига шубҳа қилмаймиз. Шунда мен биз ҳам доимгидек замонлар охирида турибмиз ва менинг қисматим — Тангрининг энг сўнгги хизматкори қисмати — мана шу ёзувни англай олишимга имкон берар балки, дея хаёл қилдим. Зим-зиё зиндонда бўлсам-да умидим сўнмаганди; эҳтимол, мен бу ёзувларни Кахоломада минг маротаба кўргандирман, аммо уларни тушуна олмаганман.

Дастлаб кўнглимни тоғ қилган бу ўй мени энди эсанкиратиб қўйди. Бутун ер юзида ўчмас ва мангу шакллар мавжуд; уларнинг ҳар бири изланаётган тимсол бўла олади. Тоғ ёки дарё, давлат ва ё юлдуз буржлари Тангрининг сўзи бўлиб чиқиши мумкин. Аммо вақт ўтиши билан тоғлар кукунга айланади, дарёлар ўзанини ўзгартиради, давлатлар эса беқарорлик ва фалокатлар ботқоғига ботади, юлдузларнинг сурати ҳам муқим эмас. Ҳатто фалак-да ўзгаришлар илмидан сабоқ олган. Тоғ ва юлдуз асли моҳиятига кўра шахсдир, ўз навбатида шахс эса бунёд бўлади, йўқликка юз тутади. Ва шунда мен барқарор ва заифлик денгизига чўммаган матоҳ изламоққа тушдим — бошоқли ўсимликлар, кўкатлар, қушлар ва одамларнинг авлодлари ҳақида ўй сурар бўлдим. Балки ўша афсункор жумла менинг чеҳрамга битилгандир ва менинг ўзим сарсонликларимнинг асли боисидирман. Шу онда Тангрининг сифатларидан бири қоплон эканини эсладим.

Қалбимни лаззати қувонч чулғаб олди. Мен барча замонларнинг илк тонгини, бу нома қиёмат остонасида турган энг сўнгги одамларга етиб бориши учун ғорларда, чакалакзорларда ва ороллар узлуксиз кўпаяётган қоплонлар терисига ўз мактубини муҳрлаётган Илоҳимни хаёл қилдим. Мана шу мушуклар занжирини, йўл-йўриғининг дахлсизлиги қаққи далалар ва подаларга даҳшат солувчи мана шу улкан мушуклар лабиринтини тасаввур қилдим. Ёнгинамда қоплон бор эди; шу ёнма-ёнликда мен тахминим тасдиғи ва Тангрининг яширин илтифотини кўрдим.

Мен доғларнинг шакл ва ўрнини ўргана кўп йилларни шом қилдим. Ҳар бир сўқир кун бир тишлам нур ҳадя этар, шунда мен малларанг терига чизилган қоп-қора ёзувларни хотирамга муҳрлай олардим. Уларнинг баъзилари алоҳида нуқталар билан ажратилган, бошқалари кўндаланг чизиқлар билан туташиб кетган, учинчи хиллари — ҳалқасимонлари эса тинимсиз такрорланарди. Афтидан охиргилари бир хил бўғин ва ёки битта сўз эди. Буларнинг аксарияти қизғиш гардиш билан ўраб қўйилганди.

Юмушимнинг нақадар мушкуллиги ҳақда гапириб ўтирмайман. Гоҳи замон мен деворларнинг қулоқларига азон айтиб, бу битикларни ўқий олиш инсон боласининг чекига тушмаган дея ҳайқирардим. Тобора айри жумбоқ мени умумий жумбоқдан кўра камроқ ўйга толдира бошлади: Тангри ёзиб қўйган ҳикматнинг боиси не?

“Қандай ҳикмат бу, — дея ўзимни сўроққа тутардим, — мутлоқ ҳақиқатни ўз жисмига жо қилган?”. Менинг хулосам шундай эди. — Инсонларнинг тилида борлиқни бутунича акс этказмайдиган бирорта ҳам сўз йўқ, “қоплон” дейиш — бу уни дунёга келтирган бошқа қоплонларни, у ов қилиб кун кечирадиган кийикларни, кийиклар озиқланадиган кўкатларни, кўкатларнинг волидаси бўлмиш заминни, заминни бунёд этган осмонни эслаш дегани. Ва мен тушундим, ўзаро бир-бирини тақозо этувчи бу битмас-туганмас чақириқларни тангри тилида ҳар қандай сўз, яширин эмас, очиқдан-очиқ ва навбат билан эмас, балки биратўла англатади. Борган сайин менга илоҳий ҳикмат тушунчасининг ўзи гўдакларга хос оддий-одми ва шаккокликдай туюла бошлади. “Тангри, — дердим мен, — бутун борлиқни ўзига жо қилган битта сўз дейиши лозим эди. Унинг илоҳий лабларидан учиб чиққан ҳар бир товуш бутун борлиқ ёки жиллақурса замонларнинг бутун бирлигидан кўра заифроқ эмасдир. Одамларнинг “ҳамма”, “олам”, “борлиқ” каби мақтанчоқ сўзлари — бу бутун бошли тилларга ва шу тиллар изоҳлайдиган жами матоҳларга тенг бўлган ягона товушнинг кўланка ҳамда муқоясасидир.

Бир кун оқшом (ва ё кундуз) — менинг кундуз ва кечаларим ўртасида қандай фарқ бўлиши мумкин — зиндоним сатҳида қум донаси пайдо бўлганини туш кўрдим. Бунга эътибор қилмасдан яна мудроқ қўйнига чўмдим. Навбатдаги тушда уйғониб қум донаси иккитага кўпайганини туш кўрдим. Мен тағин уйқуга кетдим — қум доналари учтага кўпайганди. Улар бутун зиндонни тўлдириб юборгунча шу тахлит тинимсиз болалаб борарди ва мен қумлар уюми остида бўғила бошладим. Мен ухлашда давом қилаётганимни тушунгач, жонҳолатда чираниб уйғонишга ҳаракат қилдим. Аммо бу уйғонишимдан наф бўлмади: қумлар аввалгидек мени янчиб турарди. Ва шу чоқ кимдир биров сўз сўзлади: “Сен бедор бўлиш учун эмас, балки аввалги тушингга уйғондинг. Бу туш эса, ўз навбатида, бошқасининг қорнига жойлангандир ва шу тариқа қум доналарининг миқдорига баробар чексизликка қадар. Сен танлаган йўлнинг адоғи йўқдир ва сен чинакамига уйғонишингдан анча аввал ҳалок бўласан”.

Мен ҳалок бўлаётганимни тушундим. Оғзим тўла қум бўлса-да қичқира олдим: “Тушларда кўрилган қум мени ўлдиролмайди, тушлардан туғилган тушлар мавжуд эмасдир!”. Юзимга қўнган бир тутам шуъладан уйғониб кетдим. Зимистон оғзида ёп-ёруғ доира пайдо бўлганди. Мен назоратчининг юз ва қўлларини, чиғир ва арқонни, гўшт ва сопол кўзани кўрдим.

Одам аста-секин ўз қисматининг қиёфасини ўзлаштириб олади, ўзининг вазият-ҳолатлари билан бирикиб-чатишиб кетади. Мен башоратгўй ва қасоскор ҳамда Тангримнинг коҳини эдим, аммо айни пайтда даставвал тутқунман. Узоқ айриликдан сўнг ҳориб-чарчаган сайёҳ уйига ошиққани сингари мен ҳам тушларнинг баднафс лабиринтидан зиндонимга қайтгандим. Мен совуқ зиндонга, қоплонга, мени ёруғ дунёдан айри қилган чиғирга ва тошларга шукроналар айтдим.

Ва шунда ҳеч қачон ёдимдан чиқмас ва сўз билан ифода қилиб бера олмас бўлганим воқеа содир бўлди. Мен Тангри ва бутун коинот билан (агар бу икки исм бир хил тушунчани ифода қилмаса) бирикиб кетдим. Бу завқни тимсоллар воситасида ифода қилиб бўлмас; кимдир Тангрини ёруғлик шуъласида, яна биров — шамширда, учинчи бир кимса эса атиргулнинг ҳалқасимон гулбаргларида кўра олиши мумкин. Мен эсам аллақандай юксак Чамбаракни кўрдим; у менинг қаршимда, у менинг ортимда ва ё у менинг ёнгинамда эмас, балки биратўла бир вақтнинг ўзида ҳамма ёқда эди. Чамбаракни олов чулғаганди, Чамбарак сув уфураётганди, мен гардишини кўриб турсам-да, аммо у чексиз эди. Унда ҳамма нарса — содир бўлган, айни пайтда рўй бераётган ва келгусида бўлар бўлган ҳамма нарса чатишиб кетганди; мен бу матонинг бир толаси эдим; менинг кушандам Педро де Альварадо эса — бошқа бир тола. Барча сабаб ва оқибатлар Чамбаракда эди, ҳамма нарсани, жами чексизликни англашим учун унга бир бор разм солишим кифоя эди. Ў, англаб етиш лаззати, сен тасаввур лаззати ва туйғулардан-да улуғсан. Мен бутун коинотни кўрдим ва унинг ботиний ниятларини англаб етдим. Мен Маслаҳатлар Китобида ёзилган замонлар остонасини кўрдим. Мен сувлардан қад кўтараётган тоғларни, вужудлари оғоч бўлган дастлабки одамларни, уларни қувғин остига олган тош идишларни, бу одамларнинг юзларини ғажиб ётган кўппакларни кўрдим. Илоҳларнинг ортида турган берухсор Тангрини кўрдим. Ягона роҳат-фароғат бўлиб бирлашаётган беҳисоб уринишларни кўрдим ва ҳамма-ҳаммасини тушунгач, қоплон терисидаги битикнинг маъносини ҳам англадим.

Бу жумла эса ўзаро боғланмаган (ёки менга шундай туюлганди) ўн тўртта сўздан иборат ҳикмат эди. Чексиз қудрат соҳибига менгзашим учун уни баралла айтишим кифоя эди. Бу тош зиндон ғойиб бўлиши учун, тунимга кундуз бостириб кириши учун, навқиронлигим кафтимга қўниши учун, Альварадони қоплон бурдалаб ташлаши учун, эҳром кулдан қад кўтариши учун ва салтанат қайта бунёд бўлиши учун мана шу жумлани баралла айтишим кифоя эди. Қирқта бўғин, ўн тўртта сўз — ва мен, Тсинакан, қачонлардир Моктесума ҳукм сурган ерларга ҳоқон бўламан. Бироқ ҳеч қачон бу сўзларни баралла айтмаслигимни биламан, илло ўшанда Тсинакан унут бўлади.

Йўлбарсларнинг териларига муҳрланган бу тилсим ўзим билан гўрга кирсин. Кимки бутун-жами коинотни кўрган бўлса, кимки борлиқнинг оташин ниятларини англаб етган бўлса одам ҳақида, унинг қувонч ва қайғулари ҳақда ўйлаб ўтирмайди. Ҳатто унинг ўзи айни шу одам эса-да — тўғрироғи, айни шу одам бўлган эса-да — бу муаммо уни ортиқ қизиқтирмайди. Унинг учун ўша, бошқа одамнинг аҳамияти йўқ, унинг учун ўша, бошқа одамнинг қайси қавмга тегишли эканининг аҳамияти йўқ — ахир, унинг ўзи энди ҳеч кимга айланди. Мана нима учун мен ҳикматни ошкор қилмаяпман, мана нима учун мен зим-зиёда узала тушган кўйи куну тунларимни еб битиряпман.

Шарифжон АҲМЕДОВ таржимаси

Хуан Рамон ХИМЕНЕС

НИҲОЯ

... Мен ҳам кетарман.
Аввал қандай сайраган бўлса,
қушлар шундай сайрайверади,
боғ қолади боғлигича, боғдаги
дарахтлар ҳам,
қудуқнинг тубида эркаланар ой.

Пориллаган кун оғушида,
мен ҳақимда эслар эҳтимол,
қўнғироқлар жаранглаб хушҳол.
Уфқ бир дам сақлагай сукут.

Ўзгаради йўллар, сўқмоқлар,
ўтар бир-бир суйганларим ҳам.
Боғимдаги сокин ўтлоқнинг
оғушида зерикар соям.

Мен кетаман, ҳаммаси қолар —
дарахтлар, тонгги шудринглар,
ойни қучоғида эркалаган
қудуғим ҳам қолар шубҳасиз...

Мигел де УНАМУНО

ҚАЙТИБ КЕЛМАСЛАР

Тоғ дарёга боқар-да,
барҳаётман, деб ўйлар.
Соя сувда қалқар-да,
сузяпман, деб ўйлар.

Жонсизлар борки, бари,
ўзин тирик кўрсатар.
Асл тириклар эса
кетиб, қайтиб келмаслар.

Дамасо АЛОНСО

ТАХАЙЮЛ

Шунчалар толиқдим, шунча толиқдим,
алангалар ҳатто кўринар сўник.
Йигирма йил умрим кечган шаҳарда
дақиқалик ҳаловатим йўқ.
Қаҳқалар сўник, йиғилар сўник,
думоғингни ёрар оқшом ҳавоси,
ана, юлдуз санар болохонада
ҳамсоямнинг бийрон боласи.
Қўшилиб санайман, оҳ етиб бўлмас,
бир, икки, уч, тўрт, беш зўрға!
Йўқ, етиб бўлмайди, қайта санайман,
эргаша олмайман, чақнаган нурга...

* * *

Ҳайқираман ўзимга ўзим:
“Йигирмага кирдинг, Дамасо
йигирмага кирдинг сен бугун!”
Етаклашиб ёнимдан ўтар
севишганлар бепарво, шодон.

Мен китоб ўқийман, шеърлар битаман,
севиш ва севилиш ҳақида ҳамон.
Бахтиёрлик ҳақда, баҳорда офтоб
нурини меҳрла сочиши ҳақда...

Лек бугун кўзгуга боқдим шаҳд ила
Ва дедим ўзимга: “Ҳайқир Дамасо!
Баҳоринг кутмоқда таманно билан
йигирмага кирдинг Дамасо!”

Ўктам МИРЗАЁР таржималари

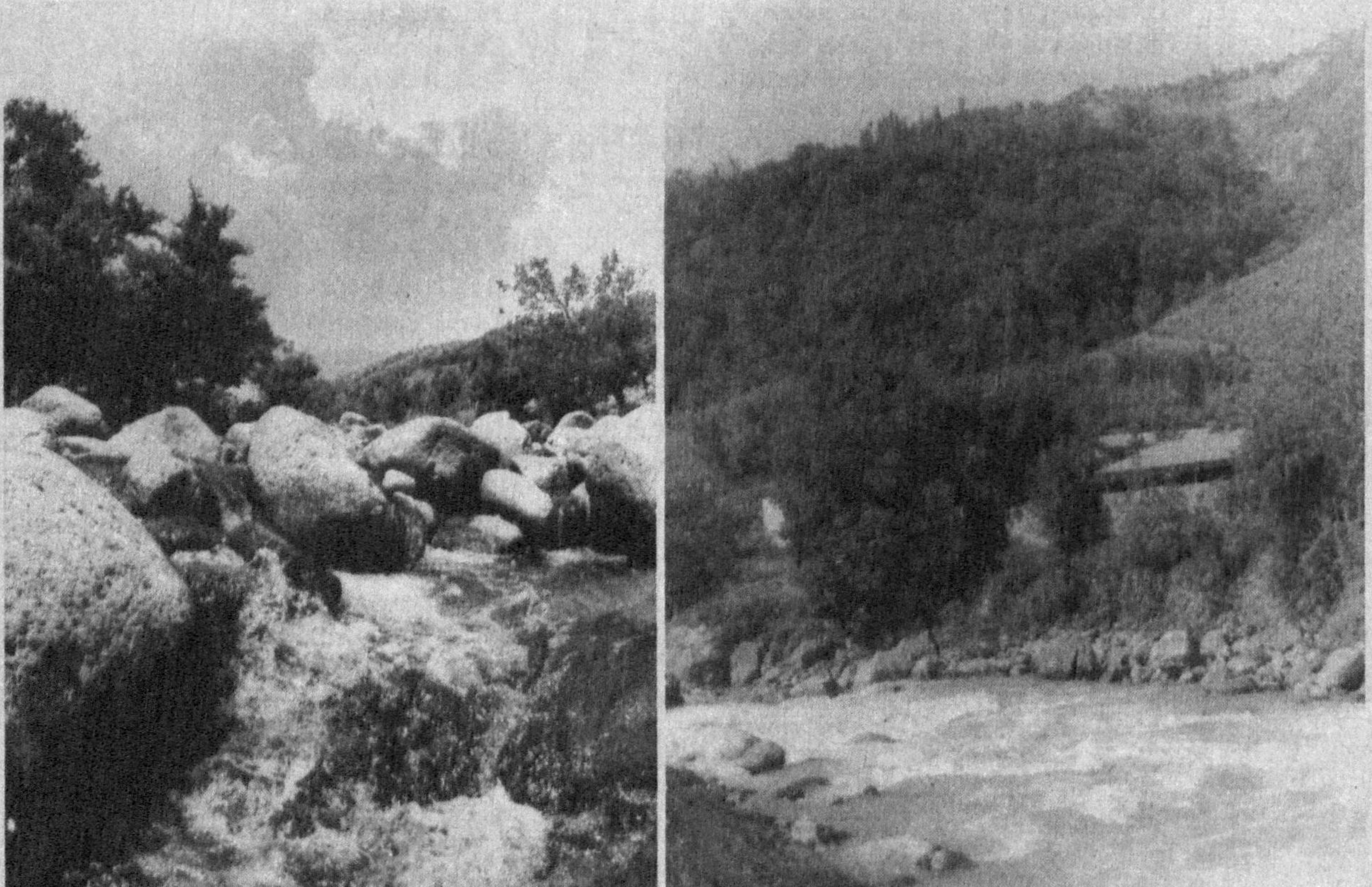

Баҳор ҳавоси...

ҚАДИМИЙ БАЙРАМ

Бир куни машҳур геолог олимларимиздан бири Яккабоғ тумани Самоқ қишлоғи атрофидаги бир булоқ бўйида йиллар давомида ўсиб турган дарахтни кесиб ташланганини, кўп ўтмай булоқ ҳам қуриб қолганини таассуф билан сўзлаб бердилар. Мен улардан шундай чиройли дарахтни нима учун кесишганини сўраганимда, айрим фарзандталаб ёки бемор одамлар садага турли-туман матоларни боғлаб кетишлари боис диний эътиқод қатағон қилинган пайтда туман раҳбарлари марказга ўтмиш қолдиқларини йўқотамиз деб шу ишга қўл урганларини айтдилар.

Халқимизнинг неча асрлар мобайнида баҳорий байрами бўлиб келган Наврўзнинг тақдири ҳам яқин ўтмишда садақайрағоч ва ўнлаб бузилган масжидлар билан бир хил кечди. Собиқ совет тузуми даврида бир неча ўн йил орасида Наврўз кўп бор қатағонга учради ва ўзини тиклади. Байрамни нишонлаш арафасида сумалак, ҳалим пишираётганлар тепасига амалдорлар кетмон кўтариб келиб, қозонларни ағдаришган, ўчоқларни бузган вақтлар ҳам бўлди.

Эсимда, ўша пайтларда филология фанлари доктори, профессор Баҳодир Саримсоқов "Ўзбек маросим фолклори" китобини нашр этиш ҳаракатида эди. Китобнинг бир қисмини Наврўз байрами ҳақидаги чуқур илмий кузатишлар эгаллаганди. Шунда олим олдига кўндаланг шарт қўйилди: ё китобнинг Наврўз қисмидан воз кечасиз, ё китоб бутунлай нашр қилинмайди. Иложсиз қолган тадқиқотчи биринчи шартни қабул қилишга мажбур бўлди.

...50-60-йилларда марҳум устозимиз Ҳоди Зариф бир неча ҳаммаслак зиёлилар билан Наврўзни ҳимоя қилиб чиқишди. Улар Наврўзнинг ислом динидан олдин ҳам юртимизда нишонланганини, Абу Райҳон Беруний ўзининг "Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар" китобида мелоддан аввалги VII — V асрлардан бу байрам алоҳида тайёргарликлар билан ўтказилгани ҳақида маълумот берганини айтишди. Наврўз байрами кўнгилдагидек нишонланган даврларда ўзбекнинг қувончи ерў кўкка сиғмади. Хонадонларда кўк сомсалар, кўк чучваралар пиширилиб, маҳаллалар Наврўз қувончидан файзига файз қўшди.

Тақдирга минг қатла шукрки, Мустақиллик қуёши нур соча бошлагач, Наврўз бошидаги қора булутлар ҳам ариди. Мана, ўн йилки, дунёнинг бирон юртида Наврўз биздагидек катта тантаналар билан нишонламайди. Радио тўлқинларидаги эшиттиришларни, телевидениедаги кўрсатувларни, газета ва журналлар саҳифаларидаги мақолаларни айтмайсизми. Пойтахтимиз, вилоят марказлари майдонларидаги томошалар эса нур устига нур бўлмоқда.

Янада баландроқ парвоз этаверсин, Наврўзимиз!

Омонилла МАДАЕВ

Инсон, ахлоқ, қонун

АЙБЛОВ ВА ЖАЗО

Яқинда бир жиноий иш ҳужжатлари билан танишдим. Прокурорнинг айблов хулосасини ўқиб, судланувчи узоқ муддатга қамалиб кетган бўлса керак, деган хулосага келдим. Чунки унга Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг еттита моддаси билан йигирма тўрт эпизод бўйича айблов эълон қилинган.

Хўш, судланувчи ким? Қандай ишлари учун унга шунча модда ва эпизод бўйича айб қўйилган?

Айблов хулосасида таъкидланишича, Жиззах вилояти Мирзачўл тумани ИИБ ДАН инспектори Наби Турсунов 1999 йил давомида хизмат вазифасини суиистеъмол қилиб ва мансаб доирасидан четга чиқиб фуқаролар С.Кулбоев, У.Самаров, А.Жарқинбоев, Х.Норов, Б.Холдоровни қонунга зид равишда туман ИИБнинг вақтинчалик ушлаб туриш камерасига қамайди. Бу билан уларнинг эркинликларини қисқа муддатга чеклаб қўяди. Шунингдек, фуқаролар З.Мусабековга нисбатан Ўзбекистон Республикаси МЖтКнинг 131-моддаси, Н.Мардиевга нисбатан 136-моддасини қўллаб, ноқонуний жазога тортади. Спиртли ичимлик ичмаган бўлса-да, ичди деб, зўрлаб тушунтириш хати ёздириб олади. Шифохонада текширилганда уларнинг спиртли ичимлик ичмагани аниқланса-да, врачлардан ичган деган ёлғон маълумотларнома беришни талаб қилади.

Жиноий иш билан танишиш, гувоҳлар билан суҳбатлашиш жараёнида мен айблов хулосасига зид фактларга ҳам дуч келдим. Энди шулар ҳақида икки оғиз тўхталиб ўтсак:

Айблов хулосасида 1999 йил 7 сентябр куни ДАН ходими Н.Турсунов фуқаро Н.Мардиевни калтаклаб, унга тан жароҳати етказгани таъкидланади. Аммо ДАН ходимлари А.Муҳаммадиев, А.Раҳмонов ҳамда фуқаролар Ж.Сулаймонов ва Ш.Туримовнинг гувоҳлик беришича, воқеа аксинча кечган. Яъни жабрланувчи Н.Мардиев Н.Турсуновни ҳақоратлаб юзига урган, погонини юлиб ташлаган. Лекин тергов ва судда бу гувоҳларнинг кўргазмаларига эътибор берилмаган.

Майли, ДАН ходимлари А.Раҳмонов ва А.Муҳаммадиев ҳамкасбларининг тарафини олиб, ёлғон гувоҳлик берсин. Лекин Ж.Сулаймонов ва Ш.Туремовнинг кўргазмаларига ишонмасликка қандай асос бор?

Н.Мардиев Н.Турсуновни урмаган ва погонини йиртмаган бўлса, нега у Ж.Сулаймонов ва Ш.Туремовнинг уйига бориб менга қарши кўрсатма берма, деб илтимос қилди?

Н.Мардиев ўз тушунтириш хатида 7 сентябрдаги воқеада Абдулла Раҳмонов қўлимдан ушлаб турди, Наби Турсунов урди, деб кўргазма беради. Лекин негадир жиноий иш ўша пайтда фақат Н.Турсуновга нисбатан қўзғатилади. Буни қандай тушуниш керак?

Яна бир гап. Н. Мардиев ўз кўргазмаларида ДАН ходими юзидаги жароҳатни машина эшигини ёпаётганда тегиб кетди, погонининг узилишини эса машина томига тегиб узилди, дейди. Бу кўргазма шубҳали кўринади. Чунки аввало Н.Турсуновнинг елкаси машина томига етмайди, иккинчидан машина томида погон илиниб қоладиган жойнинг ўзи йўқ.Тергов давомида шу ҳолат бўйича тергов эксперименти ўтказилиб, шундан сўнггина Н.Мардиевнинг юқоридаги кўргазмаларига баҳо берилганда мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Айблов хулосасида Н.Турсунов жабрланувчиларни ИИБнинг ҳибсхонасига қамаб, уларнинг эркини вақтинчалик чеклаб қўйгани таъкидланади. Аммо ДАН ходими шундай ваколатга эгами? Йўқ. ДАН ходими қонунбузарликда шубҳаланган шахсни билдирги билан навбатчига қолдириб кетади. Қонунбузарни вақтинча ушлаб туриш, ёки қўйиб юбориш фақат навбатчининг ваколатига киради. Лекин айблов хулосасида негадир бу ҳаракат Н.Турсуновнинг ваколат доирасидан четга чиқиши деб баҳоланган.

Ушбу жиноий иш бўйича Жиззах вилояти ИИБ томонидан ўтказилган хизмат текшируви хулосасида ҳам Н. Турсуновнинг ҳаракатларида жиноят таркиби йўқ эканлиги таъкидланган.

2000 йилнинг 27 июн куни ушбу жиноий ишни кўриб чиққан Дўстлик тумани суди ҳам айблов хулосасидаги кўпгина фактлар ўз тасдиғини топмаганлигини таъкидлайди. Суд жабрланувчи, гувоҳлар ва судланувчининг кўргазмалари билан танишиб қуйидаги хулосага келади:

“Дастлабки терговда судланувчи Н.Турсуновга ЖКнинг 205-моддаси 2-қисми “в” банди, 206-моддаси 2-қисми “в” банди билан нотўғри айб эълон қилинган. ЖКнинг 205-моддаси 2-қисми “в” банди, 206-моддаси 2-қисми “в” банди билан жавобгар қилиш учун масъул мансабдор шахс бўлиши керак. Судланувчи Н.Турсунов оддий милиция ходими бўлиб, мансабдор шахс ҳисобланмайди.

Дастлабки терговда судланувчи Н.Турсунов жабрланувчи Н.Мардиевдан шериги Б.Холдоровни қўйиб юбориш учун 10000 сўм пул талаб қилади, деб унга нисбатан ЖКнинг 210-моддаси 2-қисми “в” банди ва 210-моддаси 3-қисми “б” банди билан айб эълон қилинган. Лекин бу айб суд терговида ўз исботини топмади. Судланувчи Н.Турсунов пул талаб қилганлигини умуман тан олмади. Бундан ташқари Н.Мардиевнинг пул бераман деганини ҳеч ким кўрмаган, эшитмаган. Судланувчи Н.Турсуновнинг жабрланувчидан 10000 сўм пул сўраганлиги дастлабки терговда далиллар билан тўла исботланмаган ва бундан кейин ҳам далиллар тўплашнинг имконияти йўқ. Шунинг учун ЖКнинг 210-моддаси 3-қисми “б” банди ва 210-моддаси 2-қисми “в” банди ўз исботини топмаган, деб ҳисоблансин ҳамда Н.Турсунов зиммасидан чиқарилсин.

Шу ерда ҳукмдан кўчирмани тўхтатайлик-да, воқеага ўз муносабатимизни билдирайлик. Жабрланувчи Н.Мардиевнинг тушунтириш хатида айтилишича, у шериги Б.Холдоров билан "Рыба-мясо" ошхонаси олдида туришганда, уларни туман ИИБ бошлиғи ўринбосари С.Саъдуллаев, жиноят қидирув бўлими бошлиғи П.Турғунов, унинг ўринбосари Ё.Акобоев қўлини қайириб ушлаб кетади. Сўнг марказий кўчада навбатчилик қилаётган Н.Турсунов олдига бориб, уларни тиббий кўрикдан ўтказишни топширади. Ё.Акобоев, Н.Турсунов ва яна бир милиция ходими икки дўстни шифохонага олиб боради. Йўлда ўртоғини чиқариб юборишни ваъда қилиб Н.Турсунов Н.Мардиевдан 10000 сўм пул сўрайди. Буни қарангки, икковининг гапини ҳеч ким — на милиция ходими, на Ё.Акобоев эшитмайди. Ваҳоланки, Н.Турсунов рулда, Н.Мардиев эса орқа ўриндиқда ўтиришган.

Энди суд хулосасининг давоми билан танишинг:

ЖКнинг 139-моддаси 3-қисми “а” ва “г” бандларини ҳам ўз исботини топмагани учун судланувчи Н.Турсуновнинг зиммасидан чиқариш лозим. Чунки Н.Турсуновнинг туҳмат қилганлиги суд давомида ўз исботини топмади.

Судланувчи Н.Турсунов ҳаракатини ЖКнинг 206-моддаси 2- қисми “в” банди, 205-моддаси 2- қисми “в” банди, 209-моддаси 2- қисми “а” бандидан 205-моддаси 1- қисми, 206-моддаси 1-қисми ва 209-моддаси 1-қисмига қайта квалификация қилиш лозим бўлади...”

Хуллас, суд Набижон Турсуновни Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 205-моддаси 1-қисми, 206-моддаси 1-қисми, 209-моддаси, 1-қисми, 209-моддаси 2-қисми ва 234-моддаси 1-қисми билан айбдор деб топади ҳамда уч йилга озодликдан маҳрум этади.

2000 йилнинг 1 август куни бу жиноий иш Жиззах вилоят суди жиноят ишлари бўйича судлов коллегиясининг очиқ суд мажлисида касация тартибида кўриб чиқилади. Мана, коллегия ажрими:

“Дўстлик туман судининг 2000 йил, 27 июн кунги Наби Турсуновга нисбатан чиқарган ҳукми ўзгартирилсин.

Н.Турсунов зиммасидаги айбловдан ЖКнинг 205-моддаси 1-қисми, 234-моддаси 1-қисми ва 109-моддаси 2-қисми ортиқча қўйилганлиги учун чиқарилсин”.

Суд ажримда Наби Турсунов ЖКнинг 206-моддаси 1-қисми ва 209-моддаси 1-қисми билан айбдор деб топилган. Унга уч йил ахлоқ тузатиш жазоси берилган.

Энди ўйлаб кўрайлик, Н.Турсуновга нечта модда нечта эпизод бўйича айб эълон қилинган эди-ю, икки суд жараёнидан сўнг нечтаси қолди? Ахир, бирор шахсни айблаш ва унга жазо тайинлашда прокурор ҳам, судя ҳам Ўзбекистон Республикаси ЖК, ЖПК ва бошқа қонунларига асосланади-ку. Унда содир этилган воқеага муносабат нега ҳар хил?

Беккул ЭГАМҚУЛОВ,
“ЎзАС” мухбири

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, Котибият — 133-49-93
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-58-49 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Санъат бўлими: 136-56-48 Наср ва назм бўлими: 136-56-50

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Гулчеҳра УМАРОВА

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—20.00. Босишга топширилди

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00024-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г. — 2009. Ҳажми — 3 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Тиражи—7243.